

Projekt

z dnia 23 grudnia 2022 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY**

z dnia 2022 r.

Rady

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005, 1079 i 1561) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r. poz. 840), uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026” stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

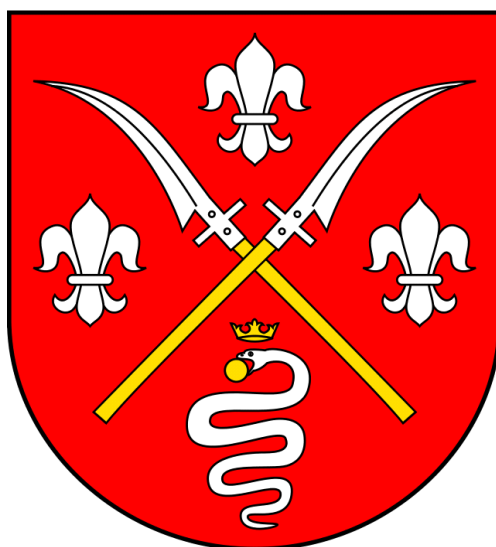
§ 2. Traci moc uchwała Nr XLIX/387/22 Rady Gminy Sędziejowice z dnia 29 listopada 2022 r. w sprawie przyjęcia Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Sędziejowice.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Sędziejowice

Jarosław Bartczak

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026

1.	WSTĘP	4
2.	PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3.	UWARUNKOWANIE PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	5
4.	UWARUNKOWANIE ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	13
4.1	STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	13
4.2	RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	17
5.	UWARUNKOWANIE WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	21
5.1	RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY	21
5.2	CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	26
5.2.1	OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY	26
5.2.2	ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY	27
5.2.3	KRAJOBRAZ KULTUROWY – ZABYTKI O NAJWAŻNIEJSZYM ZNACZENIU DLA GMINY	28
5.2.4	DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE	41
5.3	ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY	44
5.3.1	ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	44
5.3.2	ZABYTKI RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	45
5.4	ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	45
5.5	ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE	48
5.6	ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH	54

6.	OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	54
7.	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	56
7.1	PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	56
8.	INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	58
9.	ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	60
10.	MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	61
11.	REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	75
12.	OPINIA ŁÓDZKIEGO WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW	77
13.	BIBLIOGRAFIA	78
14.	SPIS TABEL I RYSUNKÓW	79

1. WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców. Na krajobraz kulturowy składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne człowieka. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców. W działaniach samorządów lokalnych, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska naturalnego. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządów, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Przedmiotem Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026 (POnZ, Program) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Sędziejowice. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. POnZ sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. POnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania Programu.

POnZ stanowi kontynuację opracowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2019-2022. Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

Program ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Program Opieki nad Zabytkami m. in. poprzez działanie edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy Sędziejowice w okresie najbliższych czterech lat. Program jest dokumentem o charakterze strategicznym, uwzględniającym w szczególności cele, kierunki działań oraz zadania z zakresu opieki nad zabytkami.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną do sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice, stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840), która w art. 87 ust. 1 zobowiązuje Wójta do sporządzania na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIE PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w szeregu dokumentów:

- Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w trzech artykułach:
 - Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą równoważnego rozwoju.”

- Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związku z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
- Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840), która stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres, formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:
 - Art. 3: który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku:
 - zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową
 - zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
 - zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
 - zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytwórców bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- krajobraz kulturowy – przestrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i walory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- Art. 4, w którym zapisano, że ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
 - zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
 - zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
 - udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
 - przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
 - kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
 - uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
- Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.
- Art. 6, w którym ustawa definiuje m. in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tej ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):
 - zabytki nieruchome będące, w szczególności krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobowości lub instytucji;

- zabytki ruchome będące w szczególności dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz.U. z 2018r. poz.574 i 1669), instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne będące, w szczególności pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

- Art. 7 określa formy i sposób ochrony zabytków:
 - wpis do rejestru zabytków;
 - wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
 - uznanie za pomnik historii;
 - utworzenie parku kulturowego;
 - ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
- Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- Art. 17 określa sposób zarządzania parkiem oraz zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku.

- Art. 18, który wymienia dokumenty strategiczne sporządzane na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym, gdzie uwzględnia się ochronę i opiekę nad zabytkami oraz precyzuje co w szczególności zawierają wymienione koncepcje, strategie, analizy, plany i studia.
- Art. 19 wskazuje, że studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniają: ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenie, inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków oraz parki kulturowe, ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami, strefy ochrony konserwatorskiej ustalone w zależności od potrzeb, na których obowiązują ograniczenia, zakazy i nakazy mających na celu ochronę znajdujących się na tych terenach zabytkach.
- Art. 20 mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
- Art. 21 wskazuje, że ewidencja zabytków to podstawa sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.
- Art. 22 mówi w jakiej formie są prowadzone ewidencje zabytków krajowe, wojewódzkie i gminne oraz, że włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
- Art. 89: wskazuje, że organami ochrony zabytków są:
 - minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
 - wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.
- Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1079) gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i

innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Znaczące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się także w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym:

- Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r. poz. 1595).
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 503). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 81). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1504), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 916), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1899). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 194). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1265). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (Dz. U. z 2015 r. poz. 774) Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304 z późn. zm.), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczenia i noszenia.
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 385) Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej,

kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1479) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 164)

4. UWARUNKOWANIE ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice powinien funkcjonować w powiązaniu z dokumentami programowymi opracowywanymi na poziomie kraju. Program zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022** – został przyjęty przez Uchwałę nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (MP 2019, poz. 808). Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Cel ten w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:
 - Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:
 - Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
 - Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;
 - Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:
 - Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
 - Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

- Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:
 - Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości;
 - Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
- **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030** – głównym celem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (SRKS) jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny SRKS realizowany będzie poprzez trzy cele szczegółowe:
 - Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
 - Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
 - Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W ramach celu szczegółowego 1 SRKS wyróżniono dwa zasadnicze priorytety:

- Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami. Priorytet obejmuje następujące kierunki interwencji:
 - wzmocnienie i upowszechnienie mechanizmów dialogu i współpracy,
 - wspieranie rozwoju partnerstwa i innych form współpracy w obszarze realizacji zadań publicznych,
 - doskonalenie rozwiązań instytucjonalno-prawnych umożliwiających rozwój sektora obywatelskiego.
- Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej. Priorytet obejmuje następujące kierunki interwencji:
 - wspieranie rozwoju organizacji obywatelskich działających w obszarze pożytku publicznego,
 - zwiększanie aktywności i kompetencji obywateli przez wspieranie rozwoju wolontariatu, ruchu harcerskiego oraz uniwersytetów ludowych,
 - budowanie kompetencji i postaw obywatelskich, patriotycznych i proobronnych,
 - wspieranie rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej,
 - przeciwdziałanie wykluczeniu poprzez edukację włączającą.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,

- Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W ramach celu szczegółowego 3 SRKS wyróżniono trzy zasadnicze priorytety:

- Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju. Priorytet obejmuje następujące kierunki interwencji:
 - rozwój ekosystemu wsparcia sektorów kreatywnych na poziomie instytucjonalnym,
 - budowanie sprzyjającego otoczenia prawno-biznesowego dla rozwoju branż kreatywnych,
 - przyciąganie inwestycji zagranicznych oraz wsparcie eksportu polskich branż kreatywnych, a także wzmocnienie pozytywnego wizerunku kraju na arenie międzynarodowej poprzez polskie sektory kultury i kreatywne.
- Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych. Priorytet obejmuje następujące kierunki interwencji:
 - przygotowanie zawodowe kadr dla branż kreatywnych,
 - wzmocnienie współpracy uczelni artystycznych z przedsiębiorcami.
- Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa. Priorytet obejmuje następujące kierunki interwencji:
 - budowanie świadomości społecznej w zakresie nowych mediów i wykorzystania nowych technologii w sektorach kreatywnych,
 - rozwój infrastruktury edukacyjno-kulturalnej na rzecz budowania kompetencji kreatywnych.
- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2020 - uzupełnienie (2005)** – głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez
 - Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury;
 - Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
 - Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury;
 - Wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
 - Poprawa warunków działalności artystycznej;

- Efektywna promocja twórczości;
- Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- Zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii m. in.: ROGRAM OPERACYJNY „Dziedzictwo kulturowe”. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych.

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)** – została przyjęta przez Radę Ministrów 14 lutego 2017 r. (M.P. 2017 poz. 260). Jest to strategiczny instrument zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawione są cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określone wskaźniki ich realizacji, wskazano sposób ich osiągania oraz określono najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR. Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:
 - Obszar e-państwo - kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe. Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.
 - Kapitał ludzki i społeczny - kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. Działania do 2020 r.:
 - Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu – wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.
 - Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych – stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.
- **Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030** – została przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. (M.P. 2012 poz. 252) jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:
 - Ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
 - Wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym;
 - Wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
 - Wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice powinien funkcjonować także w powiązaniu z dokumentami programowymi opracowywanymi na poziomie województwa i powiatu.

- **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023 – WPOnZ** – celem strategicznym programu jest „zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej”. Program jest czwartą edycją wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie i stanowi kontynuację ustaleń i zasad w zakresie kształtowania krajobrazu kulturowego i ochrony dziedzictwa kulturowego regionu przyjętych we wcześniejszych latach. Program obejmuje obszar województwa łódzkiego w granicach administracyjnych.
- **Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030** – strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego.
- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego** – Określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu w perspektywie długookresowej, uwzględnia ustalenia strategii rozwoju województwa stanowiąc jednocześnie podstawę dla wyboru działań priorytetowych w kolejnych okresach programowania oraz uwzględnia rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym. Plan, jako element systemu planowania przestrzennego, pełni istotną rolę koordynacyjną między planowaniem na szczeblu krajowym a planowaniem metropolitalnym i miejscowym, nie będąc jednocześnie aktem prawa miejscowego i nie naruszając uprawnień gmin i związków metropolitalnych w zakresie gospodarowania przestrzenią. Głównymi wyzwaniami rozwoju przestrzennego województwa jest m.in. przeciwdziałanie procesom depopulacji ośrodków miejskich oraz peryferyzacji obszarów wiejskich, wzmocnienie transportowej dostępności regionu, zwiększenie jakości i integracja publicznego transportu zbiorowego. Dodatkowo, będąc kompendium wiedzy o regionie, spełnia rolę informacyjno-poznawczą dla wspólnot samorządowych wszystkich poziomów i potencjalnych inwestorów. Odnosi się m.in. do systemu obszarów chronionych, w tym obszarów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, uzdrowisk, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowej** – dokument określa na poziomie województwa organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, poprzez planowanie i

przygotowanie realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu uratowanie zabytków przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Ujmuje w szczególności rozmieszczenie i stan zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania. Dokument wymaga corocznej aktualizacji, a jego części podlegają ochronie na podstawie przepisów dotyczących ochrony informacji niejawnych.

- **Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020** – jako cel nadrzędny dla działań podejmowanych w ramach realizacji Programu przyjęto wykreowanie atrakcyjnego turystycznie wizerunku regionu, poprzez realizację kompleksowego zespołu działań organizacyjnych, inwestycyjnych i promocyjnych
- **Program Rozwoju Kultury w Województwie Łódzkim na lata 2014-2020** – czerwca 2014 r. Zarząd Województwa Łódzkiego podjął uchwałę w sprawie przyjęcia ww. dokumentu. Jego celem jest wytyczenie kierunków polityki kulturalnej w województwie łódzkim oraz przedstawienie rekomendowanych działań dla rozwoju kultury w regionie na lata 2014-2020. Rozwój kultury przyczyni się do podniesienia atrakcyjności województwa łódzkiego. Mieszkańcy województwa łódzkiego będą brać aktywny udział w życiu kulturalnym – uczestniczyć w kulturze i ją współtworzyć. Będą czuli się dumni z lokalnych i regionalnych tradycji oraz odpowiedzialni za otoczenie, w którym żyją. Będą przygotowani do odbioru komunikatów kultury oraz będą posiadać wiedzę o regionie. Wzrost poczucia tożsamości mieszkańców, ich zaangażowanie w życie społeczne (kulturalne), wpłynie na budowę pozytywnego obrazu kultury w województwie na zewnątrz – w kraju i za granicą.
- **Strategia Rozwoju Powiatu Łaskiego 2022** – Strategia Rozwoju Powiatu Łaskiego 2022 została przyjęta uchwałą nr XXX/161/16 przez Radę Powiatu w dniu 20 października 2016 r. Jest to aktualizacja Strategii, która obowiązywała w latach 2011-2014. W Strategii zostały najważniejsze problemy gospodarcze i społeczne oraz ekologiczne, które władza samorządowa powiatu i gmin, będzie stopniowo rozwiązywać, w miarę możliwości oraz stosownych inicjatyw i zabiegów o charakterze promocyjnym. W Strategii zostały wymienione i opisane zabytki architektury sakralnej, zabytki architektury mieszczańskiej, zabytki architektury ziemiańskiej, założenia dworskie, zabytki architektury przemysłowej, cmentarze oraz muzea i działalność kulturalną. Z terenu gminy Sędziejowice opisano m.in.:
 - kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Marzeninie,
 - ruiny zamku w Woli Wężykowej,
 - park dworski w Pruszkowie, z XIX w., o charakterze krajobrazowym,

- zespół dworsko - parkowy w Sędziejowicach - dwór, murowany, neoklasycy z 1 poł. XIX w., prze-budowany na początku XX w., park, z XIX w., o charakterze krajobrazowym,
- młyn wodny położony nad Grabią w Woli Marzeńskiej z końca XIX w.,
- cmentarz parafialny w Sędziejowicach, z ciekawym pomnikiem z 1873 r., postawiony przez władze carskie poległym Kozakom,
- cmentarz wojenny w Zamościu.

Wyznaczona wizja rozwoju powiatu łaskiego koncentruje się na czterech obszarach, w tym: Podniesienie atrakcyjności w zakresie turystyki i kultury. Celem strategicznym powiatu łaskiego jest podniesienie poziomu życia mieszkańców poprzez pełniejsze wykorzystanie potencjału do rozwoju funkcji gospodarczych, tj. infrastruktury technicznej, społeczeństwa in-formacyjnego, przedsiębiorczości, turystyki, ochrony środowiska, rolnictwa i bezpieczeństwa publicznego. Cele strategiczne podzielono na 3 komponenty: ekonomiczne, społeczne i ekologiczno - przestrzenne. W komponentie - Ekologiczno - przestrzennym, Cel główny brzmi: Ochrona i zachowanie walorów środowiska naturalnego jako główny czynnik rozwoju turystyki i rolnictwa ekologicznego na terenie powiatu łaskiego. Obszary priorytetowe:

- Turystyka i rolnictwo ekologiczne. Cele szczegółowe:
 - Rozwój usług turystycznych,
 - Promocja walorów środowiska naturalnego i przyrodniczego oraz rolnictwa ekologicznego.

Działania:

- Rozwijanie ekologicznej działalności agroturystycznej,
- Wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej i ekologicznej powiatu,
- Rewitalizacja obiektów mających wpływ na atrakcyjność turystyczną powiatu,
- Promowanie agroturystyki i aktywnych form wypoczynku na obszarze powiatu,
- Nawiązanie współpracy ponadregionalnej w dziedzinie turystyki,
- Opracowanie Strategii Promocji Powiatu Łaskiego.

5. UWARUNKOWANIE WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026 jest zgodny z dokumentami gminnymi o charakterze strategicznym.

- **Strategia Rozwoju Gminy Sędziejowice na lata 2021-2026** – jest dokumentem ujmującym główne cele i priorytety w średniookresowym horyzoncie czasowym. Strategia to podstawowy dokument planistyczny określający kierunki, cele i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Sędziejowice. Wizją Gminy Sędziejowice jest stworzenie środowiska przyjaznego mieszkańcom i przedsiębiorcom oraz podniesienie poziomu ich życia przez zapewnienie trwałego, zrównoważonego rozwoju, a także kontynuacja bogatych tradycji rolniczych. Realizacja wizji gminy wymaga podjęcia działań w zakresie merytorycznym, organizacyjnym i finansowym. Na podstawie przeprowadzonej analizy potencjału wewnętrznego, czynników zewnętrznych oraz prac z liderami lokalnymi gminy Sędziejowice wypracowano konstrukcje strategii, która opiera się na trzech celach strategicznych, dla których określono cele szczegółowe wraz z projektami:
 - Cel strategiczny 1: Rozwój gospodarczy;
 - Cel strategiczny 2: Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej;
 - Cel strategiczny 3: Poprawa jakości życia mieszkańców.

Bezpośrednio i pośrednio z ochroną zabytków powiązane są następujące cele szczegółowe i odpowiadające im projekty:

- Program operacyjny 1.4: Rozwój turystyki:
 - Wykorzystanie potencjału i rozbudowa szlaków turystycznych;
 - Promocja walorów Gminy;
- Program operacyjny 3.1: Zaspokojenie potrzeb kulturalnych mieszkańców Gminy:
 - Intensyfikacja udziału mieszkańców w kulturze jako uczestników i twórców wydarzeń kulturalnych;
 - Kultywowanie i promocja tradycji.

W Strategii opisano walory historyczno-kulturowe (Rozdział 3.1.3), tj.: historyczne obiekty objęte ochroną prawną i wpisane do rejestru zabytków.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice** – studium jest dokumentem planistycznym, które określa politykę przestrzenną gminy, uwzględnia stan istniejący zagospodarowania przestrzennego, uwarunkowania jego rozwoju oraz określa kierunki zagospodarowania przestrzennego.

Studium określa podstawowy kierunek działań w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zaznacza, że obiekty o szczególnych walorach kulturowych i historycznych należy chronić poprzez odpowiednie działania konserwatorskie oraz ustala zasady zapewniające ochronę i opiekę nad zabytkami. Zabiegi konserwatorskie mają na celu głównie:

- zachowanie walorów historycznych,
- wyeksponowanie regionalnej odrębności,
- eliminację elementów zagrażających ochronie i eksponowaniu zabytków,
- zachowanie równowagi pomiędzy ochroną dóbr kultury a rozwojem przestrzennym.

Dodatkowo w Studium proponuje się wprowadzenie stref ochrony konserwatorskiej:

- Strefa A - ścisłej ochrony konserwatorskiej, objęto nią park dworski wraz z dworem w Sędziejowicach oraz zespół kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie. Wyznaczenie strefy ma na celu ochronę układu przestrzennego oraz ochronę warstw archeologicznych. Obowiązuje priorytet zachowania, odtwarzania i eksponowania walorów zabytkowych elementów układu. Wszelkie naruszenia stanu istniejącego (w zakresie funkcji, parcelacji, przekształcenia i uzupełnienia zabudowy oraz towarzyszących jej elementów środowiska przyrodniczego) wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Na terenach objętych strefą obowiązuje:
 - zachowanie i konserwacja zabudowy zabytkowej i posiadającej walory kulturowe,
 - zachowanie historycznego układu rozplanowania - układ ulic, dróg, placów,
 - zachowanie historycznych podziałów własnościowych,
 - zachowanie komponowanych układów terenowych i zaprojektowanej zieleni,
 - usunięcie dysharmonizujących nawarstwień.
- Strefa B - ochrony układów przestrzennych, obejmuje układ przestrzenny miejscowości Marzenin o zachowanym historycznym rozplanowaniu i zabudowie. Na terenach objętych strefą należy:

- dostosować nową zabudowę w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej do lokalnej tradycji budowlanej lub lokalnie wprowadzić zakaz nowej zabudowy,
 - utrzymać zasadniczy układ dróg i placów,
 - utrzymać istniejącą zabudowę o wartości historycznej,
 - utrzymać historyczną kompozycję wybranych obiektów z dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej,
 - uzyskać opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na temat przekształceń formy zabudowy istniejącej oraz lokalizacji, skali i formy nowej zabudowy.
- Strefa E - ochrony ekspozycji, w granicach strefy B oraz na terenie przylegającym od wschodu do wy-znaczonej strefy wyznaczono strefę ochrony ekspozycji układów przestrzennych E (obszar ochrony ekspozycji przestrzennej kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie). Na etapie planu miejscowego należy zwrócić szczególną uwagę na ustalenie nieprzekraczalnych gabarytów nowej zabudowy, ograniczenia w lokalizacji reklam (zakaz lub określenia dopuszczalnych form i nieprzekraczalnych gabarytów) oraz na dobór nasadzeń i na zmiany ukształtowania terenu.
 - Strefa OW - obserwacji i ochrony archeologicznej. Na terenach objętych strefą przedsięwzięcia związane z:
 - naruszeniem stratygrafii uwarstwień o charakterze liniowym, w szczególności w zakresie infrastruktury technicznej, a także budowy dróg,
 - realizacją wykopów szeroko płaszczyznowych (tzn. powyżej 150 m²),
 - naruszeniem stratygrafii uwarstwień w zasięgu zarejestrowanych stanowisk archeologicznych wymaga-ją ustanowienia bądź zapewnienia na koszt inwestora odpowiednio nadzoru bądź - w przypadku ujawnienia znalezisk o charakterze archeologicznym - badań archeologicznych.

W Studium ustalono zasady zapewniające ochronę i opiekę nad zabytkami występującymi na terenie gminy Sędziejowice:

- W przypadku wykorzystania na cele użytkowe zabytku wpisanego do rejestru zabytków należy zapewnić trwałe zachowanie jego wartości, ponadto wszelkie działania przy zabytku wpisanym do rejestru wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na wniosek właściciela bądź posiadacza zabytku Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać zalecenia konserwatorskie, które określą

- sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia, wykonania prac konserwatorskich oraz zakres zmian dopuszczalnych w zabytku.
- Obiekty o walorach historycznych czy architektonicznych, będące charakterystycznymi elementami historycznej zabudowy, a przede wszystkim obiekty znajdujące się w ewidencji zabytków - należy przewidzieć do trwałej adaptacji, z zachowaniem tradycyjnych dla lokalnej tradycji budowlanej form i faktur:
 - adaptacja i modernizacja winna odbywać się na zasadach zapewniających zachowanie istotnych dla miejscowej tradycji form architektonicznych, proporcji, detalu, materiałów i faktur wypraw zewnętrznych,
 - uzgodnienia lub opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków wymagają wszelkie działania, które dotyczą zmiany gabarytów i zmian w sposobie dyspozycji i artykulacji elewacji (w tym proporcji otworów zewnętrznych i form zewnętrznej stolarki otworowej),
 - ewentualną konieczność rozbiórki zabytku włączonego do ewidencji (uzasadniona względami technicznymi - w sytuacji, gdy nie jest możliwe opanowanie zagrożenia dla bezpieczeństwa) należy uzgodnić z wojewódzkim konserwatorem zabytków, który określi możliwości i zasady wyłączenia z ewidencji zabytków.
 - Wszelkie zmiany w otoczeniu i sąsiedztwie zabytków, a także na obszarach zabytkowych (w rejestrze i w ewidencji) - których charakter może mieć wpływ na walory zabytków (np. ekspozycyjne) - przebudowa istniejących i budowa nowych obiektów, a także sposób zagospodarowania przestrzeni - nie mogą pogorszyć stanu zachowania zabytku ani naruszać jego wartości, dlatego wymagają działania w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
 - Na obszarach zabytkowych i w sąsiedztwie zabytków nowa zabudowa powinna stanowić harmonijnie zakomponowaną całość z istniejącymi elementami zabudowy historycznej, uwzględniając układ, skalę, gabaryty, proporcje, sposób kompozycji i wyprawę elewacji zewnętrznych:
 - w sytuacjach wątpliwych - dla nowo projektowanych obiektów - należy uzyskać wytyczne konserwatorskie do projektu budowlanego, a następnie uzgodnienie lub opinię na temat tego projektu (stosownie do obowiązujących przepisów szczegółowych i określonych przez nie trybie - Prawo budowlane) w toku postępowania o udzielenie pozwolenia na budowę.

- Uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i zapewnienia poprzedzających inwestycję ratowniczych badań archeologicznych w celu ochrony zabytków archeologicznych narażonych na zniszczenie w wyniku projektowanych działań wymagają:
 - wszelkie działania związane z naruszeniem stratygrafii uwarstwień ziemnych w rejonie lokalizacji stanowisk archeologicznych, w otoczeniu zabytków na obszarach zabytkowych, w tym w obrębie historycznych jednostek osadniczych,
 - inwestycje - o charakterze liniowym związane z naruszeniem stratygrafii uwarstwień ziemnych, a także nowe drogi; oraz takie, które wiążą się z wykopami szeroko płaszczyznowymi - zlokalizowane w granicach strefy obserwacji archeologicznej.
- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice** – ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów. Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania. Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:
 - uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
 - ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
 - uwzględnia się ochronę;

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych;
- uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Dlatego zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach sprecyzowano zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. W obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zostały określone zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, dotyczą one jednak tylko stanowisk archeologicznych – w przypadku prowadzenia prac ziemnych należy postępować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W gminie Sędziejowice w 2021 r. obowiązywało 28 planów zagospodarowania przestrzennego, które obejmowały 667,1 ha powierzchni gminy (powierzchnia całkowita gminy 12.017 ha). W 2021 r. przybył 1 nowy plan obejmujący 30,50 ha. Łącznie na koniec roku obowiązywało 29 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które obejmują 697,6 ha powierzchni gminy (5,81%).

5.2 CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

5.2.1 OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY

Gmina Sędziejowice to jedna z pięciu gmin w powiecie łaskim. Leży w południowo-zachodniej części województwa łódzkiego i zajmuje powierzchnię o obszarze 120,17 km². Teren gminy zamieszkuje około 6.300 mieszkańców. Gminę tworzy 30 wsi wchodzących w skład 25 sołectw. Gmina Sędziejowice posiada korzystne położenie i powiązania komunikacyjne. Usytuowana jest południkowo wzdłuż drogi wojewódzkiej Nr 481 Łask-Wieluń, magistrali kolejowej Śląsk-Porty oraz

rzeki Grabi. Na obrzeżach miejscowości Marzenin znajduje się węzeł komunikacyjny Zduńska Wola–Wschód trasy ekspresowej S8. Ponadto wszystkie miejscowości powiązane są siecią 9 odcinków dróg powiatowych i 18 odcinków dróg gminnych. Obszar gminy jest bardzo ciekawy pod względem przyrodniczym, turystycznym i historycznym, posiada także wiele możliwości rozwoju przedsiębiorczości, charakter gminy można jednak określić głównie jako rolniczy. Znajdują się tutaj duże kompleksy leśne, a w dolinie rzeki Grabi rozciągają się naturalne łąki i starorzecza. Rzeka Grabia o całkowitej długości 78 km uznawana za najczystsza rzekę w Polsce, objęta jest ochroną, jako zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Dolina Grabi” o obszarze 1587 ha chronionego krajobrazu NATURA 2000 (13,21% terenu gminy). Część południowa gminy na obszarze 1325 ha znajduje się w Parku Krajobrazowym Międzyrzecza Warty i Widawki (5,23% ogólnej powierzchni parku i 11,03% terenu gminy). Ponadto znajdują się dwa rezerваты przyrody: „Jodły Łaskie” o pow. 59,19 ha i „Grabica” o pow. 8,26 ha, chroniące bogaty świat roślinny i zwierzęcy. Na terenie gminy mieszczą się wyznaczone trzy szlaki piesze, m.in. szlak Młynów nad Grabią. Przez teren gminy przebiega szlak kajakowy na rzece Grabi.

Gmina Sędziejowice ze względu na walory kulturowe i przyrodnicze jest atrakcyjna turystycznie. Na jej obszarze znajdują się obiekty podlegające bezwarunkowej ochronie, zarówno pod względem zabytkowym jak i przyrodniczym.

5.2.2 ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY

Pierwsza wzmianka o Sędziejowicach pochodzi z Bulli Gnieźnieńskiej z 1136 r., wydana przez papieża Innocentego II. Wieś początkowo była własnością książąt, pod koniec XI w. za sprawą nadania któregoś z władców, przeszła we władanie arcybiskupa gnieźnieńskiego. Na przestrzeni kolejnych lat uformował się kompleks majątkowy arcybiskupa nazywany kluczem lub tenutą Sędziejowicką, którego ośrodkiem stały się Sędziejowice.

Kościół parafialny w Sędziejowicach istniał już w 1366 r. Sędziejowice pozostawały w rękach kościelnych do rozbiorów, kiedy to stały się własnością rządową Rosji. W 1842 r. otrzymał je z łaski cara Mikołaja I generał Łuzanow.

Podczas powstania styczniowego pod Sędziejowicami wojska polskie, pod dowództwem gen. Taczanowskiego, stoczyły zwycięską bitwę z wojskami rosyjskimi. O wydarzeniu przypominają: mogiła powstańców 1863 r. na cmentarzu w Sędziejowicach, wiersz Marii Konopnickiej „O Zarembie 1863 r. w sierpniu pod Sędziejowicami” oraz pomnik na cześć poległych rosyjskich oddziałów wystawiony w dziesiątą rocznicę tej bitwy przez Rosjan. Wraz z końcem I wojny światowej, państwo polskie na mocy ustawy z 25 sierpnia 1919 r. przejęło posiadłości.

Do 1931 r. gmina istniała w Woli Wężykowej, później została przemianowana na Gminę Sędziejowice.

W latach 1991-2013 r. herbem gminy był wizerunek mężczyzny ubranego w strój ludowy z kosą na sztorc w ręku na tle dębu, obok którego stoi stylizowany snop zboża. Ponieważ herb zgodnie z opiniami fachowców był heraldycznie niepoprawny i nie posiadał wymaganej prawem opinii komisji heraldycznej, opracowano nowo-wy projekt herbu. Od dnia 25 lutego 2013 r. zgodnie z uchwałą Rady Gminy nr XXI/170/12 z dnia 28 grudnia 2012 r. obowiązuje nowy herb gminy Sędziejowice. Przedstawia on w czerwonym polu dwie kosy na sztorc w krzyż skośny między trzema liliami srebrnymi, pod nimi godło herbu Wąż. Elementy herbu nawiązują do:

- dwie skrzyżowane kosy przypominają o bitwie w 1863 r., w której ważną rolę odegrali kosynierzy,
- potrojona lilia pochodzi z herbu Kapituły gnieźnieńskiej, która była właścicielem Marzenina, Sędziejowic, Kamostka i Żaglin,
- wąż odnosi się do herbu rodziny Wężyków mieszkających w Woli Wężykowej.

5.2.3 KRAJOBRAZ KULTUROWY – ZABYTKI O NAJWAŻNIEJSZYM ZNACZENIU DLA GMINY

Krajobraz kulturowy to ogół obiektów i cech fizycznych, obserwowalne wzrokowo wyrażenie kultury ludzkiej na powierzchni Ziemi, łączący elementy środowiska przyrodniczego i kulturowego. Krajobraz kulturowy jest wynikiem przekształcania krajobrazu naturalnego przez grupę lub kilka grup kulturowych i nakładania zróżnicowanych elementów kulturowych różnego wieku na tę samą rzeźbę terenu. Przestrzeń przyrodnicza, która znajduje się w sferze oddziaływań człowieka przyjmuje formę kulturową, wyrażoną w postaci krajobrazu kulturowego. Krajobraz ten można rozumieć jako antropogenicznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną odrębnością, postrzeganą jako swoistą fizjonomię. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim otoczeniem oraz zrozumieć jego historię.

Do obiektów o szczególnym znaczeniu zarówno w skali gminy Sędziejowice, jak i województwa łódzkiego, zaliczyć można przede wszystkim obiekty wpisane do rejestru zabytków.

Zachowane na terenie gminy Sędziejowice obiekty świadczą o ciekawej przeszłości oraz o wielokulturowości tego obszaru. Najlepiej zachowanymi na terenie gminy są: kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie oraz dwór w Sędziejowicach. Ogromne znaczenie mają także zabytki architektury sakralnej, a także stanowiska archeologiczne.

Na terenie gminy Sędziejowice w licznych wsiach znajdują się obiekty mające wartość historyczno - kulturową, lecz nie są wpisane do rejestru zabytków. Do obiektów tych należą przede wszystkim domy mieszkalne i obiekty budownictwa zagrodowego, które powstały na początku XX w. Należy jednak podkreślić, że wszystkie zabytki regionu są jednako ważne i wzajemnie się uzupełniają, tworząc niepowtarzalny klimat regionu

Poniżej przedstawiono charakterystykę zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy, które wyróżniają ją na tle innych w regionie i są charakterystyczne dla gminy Sędziejowice:

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie, ul. Łaska 9B – data erygowania parafii: 1331 r. (abp gnieźnieński Jakub Świnka). Kościół murowany, wybudowany w latach 1370-1372, z fundacji arcybiskupów gnieźnieńskich, rozbudowany ok. 1750 r., a następnie w latach 1810-1820. Kościół jednonawowy z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Od strony południowej w prezbiterium znajdują się dwa okna z witrażami przedstawiającymi św. Wojciecha i chrzest Polski oraz św. Stanisława i jego męczeństwo. Przy prezbiterium od strony południowej znajduje się nowa zakrystia, która nadała ostateczny kształt bryle kościoła. Przy nawie od strony południowej usytuowana jest kwadratowa kruchta (dawna kaplica) wybudowana w latach 1873-1883, a od strony zachodniej duża kruchta, której ostateczny kształt nadała przebudowa w 1896 r. w nawie od strony południowej wykonane są 4 otwory okienne z witrażami przedstawiającymi św. Jana Vianey, św. Tadeusza, św. Jana Bosko i św. Maksymiliana Marie Kolbe, a od strony północnej - dwa z witrażami przedstawiającymi św. Królową Jadwigę i św. Teresę. W kościele zachowały się bardzo cenne polichromie (freski), które są rzadkością w kraju.

Wewnątrz, na ścianach prezbiterium znajdują malowidła datowane na 1 poł. XVI w. Obrazy przedstawiające w cyklu narracyjnym fragmenty Biblii - sceny z życia św. Anny, Marii i Chrystusa. Pod względem wykonania są one rzadkością na terenie środkowej Polski. Po wielokrotnych przeróbkach pierwotny styl gotycki zaginął i dziś kościół jest bezstylowy. W latach 1992-1993 wymieniono więźbę dachową całego kościoła, sufit ozdobiono 54 kasetonami z obrazem MB Wniebowziętej. W tym czasie odkryto freski z poł. XV w., które odrestaurowano jedynie w

prezbiterium; w dalszej części kościoła z braku finansów nie zakończono prac. W 2005 r. wybudowano nową zakrystię w miejsce poprzedniej.

Na placu przykościelnym znajdują się historyczne nagrobki świadczące o tym, że był tu przed laty cmentarz przykościelny.

Wyposażenie kościoła: ołtarz główny - wczesnobarokowy z obrazami Koronacji NMP; ofiary Izaaka; św. Marcina. Konserwacja całkowita w latach 1994 - 1995. Ołtarze boczne rokokowe - jeden Matki Bożej Różańcowej - XVIII w., drugi - Serca Jezusowego - XVIII w.; konserwacja całkowita w latach 1998 - 1999. Ambona wisząca - XIX w., zabezpieczona i odnowiona w 1999 r., kolorystycznie nawiązuje do bocznych ołtarzy. Drewniana chrzcielnica - 1578 r. Obrazy: św. Walentego - 2 poł. XVIII w., Ucieczka do Egiptu - pocz. XIX w., św. Antoniego - 1894 r., św. Rocha - pocz. XIX w., św. Izydora - pocz. XIX w., Wizja św. Antoniego - koniec XVIII w. W parafii są zabytkowe lichtarze, ornaty, feretrony, żyrandole, rzeźby, krzyże. Ołtarz soborowy i wystrój prezbiterium wykonano w 1991 r. Kościół ponownie uznany za zabytek w 1997 r.

Przy kościele, w południowo - zachodniej części placu kościelnego znajduje się dzwonnica z XIX w. Wolnostojąca, murowana z cegły, na granitowym cokole. Trójdzielna; trzy słupy (środkowy najwyższy, przepruty wąską arkadą) połączone są parą wąskich arkad z dzwonami podwieszonymi pod archiwoltą. Na licach słupów skrajnych - prostokątne, pionowe płyciny, archiwolty arkad konturowane wąskim profilem. W zwieńczeniu słupów namiotowe daszki, osadzone na profilowanych gzymsach.

Rysunek 1 Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie
źródło: Strategia Rozwoju Gminy Sędziejowice na lata 2021-2026

Dwór w Sędziejowicach - Kolonii – Zespół dworsko - parkowy w Sędziejowicach - Kolonii powstał w 1 połowie XIX w. (około 1840 r.). Sam budynek został przebudowany na początku XX w. Neoklasycystyczny dwór, wzniesiony na planie prostokąta to parterowy, murowany budynek. Od frontu znajduje się ganek z dwiema parami kolumn, na których wsparty jest zbudowany później balkon. Frontowe drzwi zdobią stylizowane promienie słoneczne. Ściany w narożach wzmocnione szkarpami. Niegdyś dwór pokryty był dachówką, którą po remoncie wykonanym w 1978 r. zastąpiono blachą ocynkowaną. Nakryty czterospadowym dachem mansardowym.

W okresie międzywojennym, dworek był własnością Towarzystw Rolniczego Łasko Szadkowskiego, obecnie znajduje się tu Regionalna Izba Pamięci Gminy Sędziejowice i Zespołu Szkół Rolniczych. Przy dworze znajduje się dobrze utrzymany park z aleją grabową oraz pomnikowymi dębami.

Rysunek 2 Dwór w Sędziejowicach-Kolonii
źródło: Strategia Rozwoju Gminy Sędziejowice na lata 2021-2026

Ruiny zameczku w Woli Wężykowej – zachowane szczątkowo relikty murów dawnego dworu murowanego, wzniesionego w XVI w., który stanowił gniazdo rodowe Wężyków. Dwór został rozebrany w 1927 r. przez ówczesnych właścicieli.

Dwór był murowany z kamienia i cegły mur na kopcu, który stanowił zapewne gniazdo rodowe Wężyków, wzniesiono najprawdopodobniej w XVI w. W 1927 r. dwór został rozebrany przez ówczesnych właścicieli, ale do dziś zachował się tylko jego relikw. Jest to kamienny fundament z resztką muru przyziemia, które sugerują, że pierwotnie była to budowla prostokątna. Badań na tym obiekcie nie prowadzono.

PARKI

Na terenie gminy zlokalizowanych jest siedem zabytkowych parków. Wszystkie wymienione poniżej parki ujęte są w gminnej ewidencji zabytków:

- Parki podworskie:
 - w Brzeskach, założony na koniec XIX w., obecnie relikw parku, zaniedbany, przerośnięty wtórną zielenią,
 - w Podulach, relikw parku z XX w.,
 - w Woli Wężykowej, z pocz. XX w.
- Parki wiejskie:

- w Grabnie, z pocz. XX w.,
 - w Woli Marzeńskiej, relikw parku z pocz. XX w., został rozparcelowany na działki budowlane.
- Parki dworskie:
 - w Pruszkowie (wpisany do rejestru zabytków), park dworski z XIX w. o charakterze krajobrazowym. Na terenie parku zachowały się zabudowania zespołu dworskiego - budynek gospodarczy, czworak, lamus, lodownia, oficyna i obora. Park posiada bogaty drzewostan, jednak wymaga nakładów w celu uporządkowania struktury, pielęgnacji występującej tam roślinności,
 - w Sędziejowice - Kolonia, park dworski pochodzi z XX w., dobrze utrzymany, z aleją grabową oraz licznymi okazami pomnikowych dębów.

ZABYTKI TECHNIKI

Z zachowanych zabytków techniki wymienić należy młyny w Brzeskach, Nowych Kozubach, Woli Marzeńskiej oraz w Woli Wężykowej.

Młyn „Krzywda” w Brzeskach nr 86

Zabytkowy młyn wodny położony nad rzeką Grabią, zbudowany w 1920 r., początkowo był napędzany kołem wodnym, obecnie ma napęd elektryczny. Istnieje możliwość zwiedzania po wcześniejszym umówieniu się z właścicielem Młyn leży na Szlaku Młynów nad Grabią.

Rysunek 3 Młyn Krzywda w Brzeskach

źródło: http://gminasedziejowice.eu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=41&Itemid=144

Młyn w Nowych Kozubach nr 1

Młyn w Nowych Kozubach pochodzi z 1920 r. Na początku napędzany był, tak jak poprzedni - kołem wodnym. Wyposażony był w dwie pary kamieni młyńskich tzw. „francuskich” oraz perlak, jagielnik i żubrownik. Dziennie mógł przerobić około 1 tony zboża. W latach 30. rozpoczęto jego modernizację - zamontowano wówczas nowocześniejszy napęd czyli turbinę oraz zastąpiono jedną parę kamieni młyńskich metalowymi walcami. Po wojnie młyn krótko pracował - w 1947 r. zlikwidowano kolejną parę kamieni - po czym w latach 1949 - 1956 stał zamknięty. Gdy ponownie go uruchomiono, napędzał go już silnik elektryczny. W 1966 r. młyn przeszedł gruntowny remont i pracuje do dziś. W latach 90. XX w. rozpoczęto odbudowę mocno zniszczonych przez czas i niekonserwowanych od wielu lat urządzeń piętrzących wodę. Ponownie woda zakręciła turbinę w 1992 r.

Młyn jest to drewniany budynek z dwuspadowym dachem. Przy nim stoi odbudowana z białej cegły turbinownia przekształcona przez obecnego właściciela w elektrownię wodną. Zarówno elektrownia jak i młyn są własnością prywatną, istnieje możliwość ich zwiedzenia po wcześniejszym uzgodnieniu z właścicielem.

Rysunek 4 Młyn w Nowych Kozubach nr 1

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2019-2022

Młyn wodny w Woli Marzeńskiej nr 4

Zabytkowy wodny młyn zbożowy z turbiną sprzed I wojny światowej usytuowany jest na lewym brzegu rzeki Grabi. Ta jednopiętrowa, drewniana w konstrukcji zrębowej, wielokrotnie

przebudowywana budowla wzniesiona została w końcu XIX w., o wymiarach 15,3 m x 10,65 m i wysokości 9,09 m. Wybudowany przez rzemieślników i cieśli z drewna sosnowego „bali” o przekroju 0,2 m x 0,2 m.

Do dziś młyn ten - stanowiący obecnie własność prywatną, pracuje na rzecz miejscowej ludności, napędza-ny energią elektryczną. Zachowały się jednak urządzenia dawnego napędu wodnego i jazu spiętrzającego wody rzeki Grabi.

Wcześniej istniał tu, również drewniany młyn wodny, zbudowany w 1 połowie XIX w., który spłonął prawdopodobnie ok. 1890 r.

Młyn wpisany jest do rejestru zabytków. Jest jedną z atrakcji znakowanego na żółto Szlaku Młynów nad Grabią, wiodącego wzdłuż tej rzeki z Kolumny do Widawy.

Młyn „Kurek” w Woli Wężykowej

Młyn drewniany wzniesiony w XIX w., czynny do 1960 r. do końca działał na koło wodne. Obecnie młyn popada w ruinę (jest niedostępny do zwiedzania). Własność prywatna.

INNE OBIEKTY

Zespół dworca PKP w Sędziejowicach, ul. Kolejowa

Zespół dworca PKP pochodzi z pocz. XX w. Składa się z budynku nastawni, budynku mieszkalnego i budynku gospodarczego. Budynek mieszkalny to parterowy budynek z ryzalitem, nakryty czterospadowym dachem, z dwuspadowym dachem nad ryzalitem. Ściany murowane, tynkowane, opaski okienne zaakcentowane kontrastową barwą. Dach kryty ceramiczną ceramiczną dachówką, z okapem osłoniętym podbitką. W krótszych połączeniach okna powiekowe. Prostokątne drzwi wejściowe, poprzedzone schodami, osłonięte trójspadowym okapem. Budynek gospodarczy to niewielki, parterowy budynek nakryty naczółkowym dachem, kryty ceramiczną karpiówką podwójnie w koronkę. Ściany murowane z pustaków z dekoracyjną fakturą. W fasadzie dwoje prostokątnych otworów drzwiowych. Budynek nastawni to dwukondygnacyjny, murowany, tynkowany budynek, nakryty czterospadowym dachem z wysuniętym okapem. Prostokątne okna, zestawione parami, rozmieszczone na piętrze. Skrzydło murowane, parterowe, na rzucie wydłużonego prostokąta, płasko nakryte.

CMENTARZE I MIEJSCA PAMIĘCI

Cmentarze - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne.

Miejsca historyczne upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości sytuują się na pograniczu dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego i podlegają ochronie prawnej.

Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Ludność gminy Sędziejowice wykazywała się dużym zaangażowaniem niepodległościowym i patriotyzmem, o czym świadczą liczne miejsca pamięci na terenie Gminy, takie jak: mogiła Powstańców 1863 r. na cmentarzu parafialnym w Sędziejowicach, a z okresu II wojny światowej miejsca pamięci w Emilianowie i Woli Marzeńskiej oraz mogiły żołnierskie na cmentarzach parafialnych w Grabnie i w Marzeninie. Ponadto, na cmentarzach parafialnych w Marzeninie i Sędziejowicach oraz cmentarzu wojennym w Zamościu znajdują się groby żołnierzy niemieckich z okresu I wojny światowej.

Cmentarz parafialny w Sędziejowicach

Pierwotnie nowy cmentarz był dwukrotnie mniejszy od istniejącego dziś. Powiększono go m.in. w 1900 r., kupując działkę od Wojciecha Krysiaka. Za kadencji ks. M. Karwacińskiego powstał frontowy parkan (1876 r.) Szacuje się, że w latach 1808 - 1968 na tzw. nowym cmentarzu pochowano ok. 6 tys. osób. Na cmentarzu znajduje się sporo grobów zasługujących na uwagę.

Przy głównej alei usytuowana jest zbiorowa mogiła Powstańców, w której pochowano Michała Gabryjańczyka, braci Kłosińskich i Bolesława Zegrzędę, ze zgrupowania generała Edmunda Taczanowskiego, poległych w zwycięskiej bitwie stoczonej z wojskami rosyjskimi w Sędziejowicach dnia 26 sierpnia 1863 r. Powstańcza mogiła istniała w innym miejscu, z czasem uległa zapomnieniu. Jednak w 1915 r. przez Sędziejowice przejeżdżał oddział legionów polskich, który został zakwaterowany w stylowym dworku na terenie obecnego Zespołu Szkół Rolniczych. Legioniści wzniesli mogiłę dla poległych Powstańców na honorowym miejscu cmentarza parafialnego, przed pomnikiem Moskali po prawej stronie, stawiając na niej brzoźowy krzyż. W 1926 r. naczelnik OSP Stefan Jachowicz posadził przy tym symbolicznym grobie dąb. W 1956 r. mogiłę Powstańców

odrestaurowano ze środków finansowych Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łasku, poprzez postawienie nagrobka na mogile powstańców i umieszczając na nim betonową tablicę pamiątkową. Następną renowację mogiły Powstańców przeprowadzono w 1965 r., wystawiając nagrobek z krzyżem i płytą granitową, na której wykuto orła powstańczego z koroną i napis.

Osobliwością cmentarza parafialnego jest pomnik z piaskowca Moskali poległych w tej bitwie, który został wystawiony w części środkowej cmentarza przez Rosjan w 1873 r. w 10-lecie bitwy z polecenia namiestnika Królestwa Polskiego gen. Berga, który rozkazał wznieść nad mogiłą kamienny pomnik w kształcie ściętego ostrosłupa. Pomnik zaprojektował prof. Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych Szalerman, zaś wykonał go warszawski mistrz kamieniarski Sikorski. Pierwotnie pomnik otoczony był żeliwnym ogrodzeniem, które w połowie lat 30. XX w. uległo zniszczeniu. Obecnie zdobią go: hełm, którego używała lejbgwardia cesarskiego grodzieńskiego pułku, tarcza, skrzyżowane szpady, cztery tablice z napisami w języku rosyjskim, poniżej wieniec z liści laurowych, następnie była rzeźba - relief w metalu przedstawiająca rannego rotmistrza Aleksandra Grab-bego, wydającego rozkazy ręką. Obok niego siedział ranny książę Urusow (rzeźba ta na skutek działania warunków atmosferycznych odpadła ok. 1927 r.). Na trzech płytach umieszczonych na stronach południowej, północnej i zachodniej pomnika, znajdują się wykute nazwiska kozaków oraz gwardzistów grodzieńskich, biorących udział i poległych w bitwie stoczonej pod Sędziejowicami. Na jednej z płyt wykuto także opis bitwy.

Ponadto na terenie cmentarza parafialnego znajdują się mogiły żołnierzy niemieckich poległych w 1914 r., gdy wybuchła I wojna światowa.

Cmentarz parafialny w Grabnie

Na cmentarzu parafialnym, przy głównej alei po prawej stronie znajduje się zbiorowa mogiła 14 żołnierzy polskich, którzy polegli w dniach 4 - 5 września 1939 r. w bitwie o Józefów, Patoki - Rogoźno. Byli to żołnierze 72 Pułku Piechoty z Radomia: ppor. Baran, kaprale Jan Siemianowski, Jan Sikorski i Józef Wiśniewski, starszy strzelec Stanisław Bębenek oraz strzelcy Józef Fryderyk, Stanisław Galbarczyk, Gembski, Jan Goździe-jewski, Jan Lament, Józef Marszałek, Stanisław Nowak, Józef Rumianek i Józef Siczek. W pobliżu znajduje się grób Józefa Kobyłeckiego (ur. 13 sierpnia 1894 r. w Grabnie, zm. 30 października 1969 r. w Londynie) - porucznika piechoty Armii Imperium Rosyjskiego i generała brygady Wojska Polskiego, dowódcy 78 pp. i 13 pp. oraz 2. Półbrygady Strzelców Podhalańskich. Odznaczony Krzyżem Orderu Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych. Prochy jego zostały sprowadzone do rodzinnej wsi.

Cmentarz parafialny w Marzeninie

W części południowo - zachodniej miejscowości Marzenin, w rozwidleniu dróg na Wrzesiny i Swędzieniejewice usytuowany jest cmentarz parafialny, na którym znajdują się grób zbiorowy 9 żołnierzy rosyjskich i 2 żołnierzy niemieckich poległych w 1914 r. rozpoczęcia I wojny światowej oraz mogiła 3 żołnierzy polskich, poległych w dniach 5 - 6 września 1939 r. Byli to żołnierze 4 Pułku Piechoty Legionów z Kielc oraz 2 Dywizji Piechoty Legionów Armii Łódź: strzelcy Włodzimierz Bara i Władysław Baran, którzy polegli w Marzeninie oraz strzelec Michał Kołodziejczyk, który poległ w Pruszkowie. Centralne miejsce na cmentarzu zajmuje czworoboczna, murowana kaplica z końca XIX w., która pełniła w czasie II wojny światowej rolę kościoła. Natomiast na placu przykościelnym znajdują się historyczne nagrobki, świadczące o tym, że był tu przed la-ty cmentarz przykościelny. Usytuowany jest na nim obelisk wykonany z kamienia polnego, na którym umieszczono żeliwny krzyż oraz tablicę pamiątkową ku czci Tadeusza Kościuszki, wystawiony przez społeczeństwo parafii Marzenin w 1917 r., w 100 rocznicę śmierci bohatera narodowego. Ponadto znajduje się klasycystyczna płyta nagrobna Maksymiliana Łączkowskiego herbu Zadora - sędziego powiatu sieradzkiego (1779 - 1821) oraz tablice nagrobne: Nepomuceny z Prązińskich (zm. 1837 r.) i Ewy z Sulimierskich (zm. 1848 r.). Prace archeologiczne dowiodły, że zmarli byli tu chowani już 2.500 lat temu.

Cmentarz z ogrodzeniem z końca XIX w. z kamienia polnego i bramą wjazdową od wschodu, z dwoma pękatymi filarami, przykrytymi daszkiem namiotowym.

Cmentarz żołnierzy niemieckich w Zamościu

W Zamościu, przy drodze wojewódzkiej Łask - Widawa, za skrzyżowaniem z drogą powiatową Grabno - Siedlce, usytuowany jest duży cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej o powierzchni 0,4 ha. Pochowano tu żołnierzy niemieckich, poległych w tzw. „bitwie pod Zamościem”, rozegranej w dniach 22-30 listopada 1914 r., w której rosyjska 7 DP dowodzona przez pułkownika Józefa Dowbór - Muśnickiego (późniejszego generała Wojska Polskiego) zadała klęskę znacznie silniejszym wojskom niemieckim. Podczas tej bitwy zbombardowany został kościół parafialny w Grabnie.

Pomnik pilota w Emilianowie

W lesie przy drodze powiatowej usytuowany jest pomnik pilota starszego sierżanta podchorążego Edwarda Kramarskiego, który zginął w walce powietrznej w dniu 2 września 1939 r. w wojnie obronnej, podczas II wojny światowej. Starszy sierżant podchorąży E. Kramarski pośmiertnie został awansowany do stopnia podporucznika. Na nagrobku w Emilianowie jest błąd: nie chorąży, a starszy sierżant podchorąży, poległ nie 11.IX., a 2.IX.1939 r. Śmierć lotnika E. Kramarskiego, przeszła w Sędziejowicach do legendy, a o jego bohaterskiej walce i tragicznej śmierci powstała smutna ballada.

Pomnik Rozstrzelanych Więźniów w Woli Marzeńskiej

W pobliskim lesie, przy drodze powiatowej Marzenin - Pruszków znajduje się miejsce pamięci rozstrzelanych w dniu 17 września 1941 r. przez żołnierzy hitlerowskich 9 nieznanymi Polaków, spośród 100 aresztowanych mieszkańców wioski i 10 nieznanymi więźniów przywiezionych z łódzkiego więzienia przy ul. Kopernika. Był to odwet za pożar we wsi 4 stogów siana. Na mogile usypano z ziemi kopiec i ustawiono na postumencie krzyż, pod którym widnieje orzeł w koronie koloru srebrnego. W postumencie wykuta jest tablica pamiątkowa.

Kurhan - mogiła kozaka w Sobiepanach

W pobliżu rzeki Grabi, od strony miejscowości Sobiepany, znajduje się mogiła Kozaka - kurhan w formie kopca o stożkowym, zbliżonym do półkolistego kształcie, z elementami drewniano - kamiennymi, wg miejscowej legendy uczestnika bitwy pod Sędziejowicami w Powstaniu Styczniowym. Legenda ta była opowiadana i przekazywana z pokolenia na pokolenie wśród mieszkańców Sobiepan i okolicznych miejscowości. Jedną z nieżyjących już dzisiaj osób, które opowiadając tak wiernie odtwarzali wydarzenia tamtych dni, była Rozalia Ciapczyńska. Wspominała ona o bitwie pod Sędziejowicami, stoczonej pomiędzy powstańcami styczniowymi, a kozakami armii carskiej, która miała miejsce w dniu 26 sierpnia 1863 r. Według jej opowiadania bitwa ta rozpoczęła się na polach pod Sędziejowicami od strony Sobiepan i Brodów. Podczas potyczki, rannego kozaka „poniósł” koń, a zabudowaniami, przez pola w kierunku rzeki Grabi. Na podmokłym terenie ranny spadł z konia, a następnie wykrwawił się i zginął.

KAPLICZKI I PRZYDROŻNE KRZYŻE

Kapliczki i przydrożne krzyże - niewielkie budowle kultowe, które fundowano jako dary wotywno i obrzędowe, odwieczny element krajobrazu kultowego Polski. Powstawały spontanicznie, jako przejaw zbiorowej lub prywatnej inicjatywy. Najstarsze były budowane z inicjatywy elit społecznych, dopiero później stały się domeną kultury chłopskiej. Są dziełami różnej jakości, poczynając od rutynowych warsztatów doby baroku, poprzez spontaniczne dzieła twórców ludowych, aż po wyroby współczesne.

W każdej miejscowości gminy Sędziejowice znajdują się krzyże i kapliczki. W dużej części są to obiekty, które zostały postawione przed wojną, następnie przebudowane w późniejszych, współczesnych latach, obudowane i ogrodzone, przez co mają współczesny wygląd. Poniżej przedstawione te, które zawierają walory architektoniczne.

Krzyż w Lichawie usytuowany jest na skrzyżowaniu drogi kościelnej z drogą biegnącą przez wieś, osadzono w kamieniu, przy drodze do Sędziejowic w 1911 r.

Krzyż w Sędziejowicach postawiony został w 1897 r. Ufundowała go rodzina Kurasiewiczów. Przetrwał do dziś prawie w takim samym kształcie. Drugi krzyż, przy ulicy Leśnej, obsadził Piotr Piasecki w 1939 r. Syn Piotra, Franciszek, wykopał na swoim polu kamień, który wykorzystał jako podstawę do wmurowania krzyża. Kilka lat temu, kamienny postument zastąpiono murowanym z cegły, a kamień przewieziono na miejscowy cmentarz. Stoi tuż obok kaplicy cmentarnej.

Kapliczka w Brzeskach - postawiona przed wojną, na ziemiach ówczesnego dziedzica stała murowana kapliczka, którą tworzyły trzy ścianki ze skromnym obrazem w środku. Jednak podczas wojny, pomimo usilnych starań właściciela ziemskiego, została zniszczona przez Niemców. W 1947 r. mieszkańcy wsi Brzeski wspólnymi siłami, pracowali przy odbudowie zniszczonej kapliczki. W miejscu zburzonej budowli, na ziemiach na-leżących po wojnie do rodziny Lubiатовskich, powstała nowa, murowana kapliczka z dachem i ogrodzeniem. upływem lat przechodziła drobne remonty, naprawy, wymianę dachu. W 2005 r., dzięki mieszkańcom, została odrestaurowana. W 2013 r., również za pieniądze zebrane wśród mieszkańców, wymieniono okna, parapety, rynny.

Kapliczka świętego Jana - jest to najstarsza kapliczka, która znajduje się między Wolą Marzeńską a Marzeninem. Była zbudowana na początku XIX w. Z opowieści starszych ludzi wynika, że tam pojawiały się duchy, topielce, diabły. Szczególnie znana jest opowieść o przepaści bez dna. Pewnego wieczoru chłop gnał krowy do domu. Nagle pojawiła się przed nim turkawka! Zachwyił się nią, przywiązał krowy do drzewa i jak zaczarowany pobiegł za ptakiem. W pewnym momencie usłyszał głos: „Człowieku, co ty robisz?!” Turkawka natychmiast zniknęła, a chłop ocknął się na skraju przepaści.

Zabytki zachowane na terenie gminy Sędziejowice obiekty świadczą o ciekawej przeszłości oraz o wielokulturowości tego obszaru. Najlepiej zachowanymi na terenie gminy są: kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie oraz dwór w Sędziejowicach - Kolonii. Ogromne znaczenie mają także zabytki architektury sakralnej, a także stanowiska archeologiczne. Na terenie gminy znajdują się nieliczne obiekty mieszkalne z pocz. XX w. mające wartość historyczno-kulturową. Do zachowanych, drewnianych domów mieszkalnych należą obiekty - Lichawa nr 54a, Przymiłów nr 7, Zamość nr 10, Żagliny nr 16. Obiekty te ujęte są w gminnej ewidencji zabytków. Należy jednak podkreślić, że wszystkie zabytki regionu są jednakowo ważne i wzajemnie się uzupełniają, tworząc niepowtarzalny klimat regionu. Najcenniejszymi zabytkami i pamiątkami przeszłości na terenie gminy Sędziejowice są natomiast:

- murowany kościół parafialny w Marzeninie, z odkrytymi gotyckimi freskami przedstawiającymi sceny biblijne,
- dwór w Sędziejowicach - Kolonii,
- zabytkowe młyny nad Grabią - w Brzeskach, Kozubach, Woli Marzeńskiej i Woli Wężykowej oraz
- cmentarze, pomniki i miejsca pamięci narodowej związane z historią powstania styczniowego 1863 r., a także obu wojen światowych - w Sędziejowicach, Grabnie, Zamościu i Marzeninie.

5.2.4 DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz gminy jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmocnienie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Na terenie gminy Sędziejowice szerzeniem kultury zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury w Sędziejowicach (GOK), który prowadzi wielokierunkową działalność kulturalną w zakresie tanecznym i muzycznym, m.in. słynie z rozpowszechniania lokalnego folkloru.

Zespoły związane z folklorem funkcjonujące na terenie gminy to:

- Zespół Pieśni i Tańca „Ziemia Sędziejowicka”,
- Zespół Pieśni i Tańca „Sędziejowiczanie” przy Zespole Szkół Rolniczych,
- Kapela Ludowa „Grabianie”,
- Zespół Pieśni i Tańca „Mali Sędziejowiczanie”,
- Kapela Podwórkowa „Sędziej”,
- Zespół Śpiewaczy „Sędziejowianki”,
- Strażacka Orkiestra Dęta „Druh”,

- Klub Piosenki „Metrum”.

Niektóre z tych zespołów mogą poszczycić się nagrodami na szczeblu powiatowym, wojewódzkim oraz międzynarodowym.

Rokrocznie odbywają się Dni Gminy Sędziejowice, podczas których występom artystów towarzyszą pokazy, wystawy i inne atrakcje. Ponadto, każdego roku we wrześniu obchodzone są dożynki gminne.

Na terenie gminy Sędziejowice działa Koło Gospodyń Wiejskich. Zaraz po wojnie organizacja działała bardzo prężnie, organizując liczne imprezy kulturalne i aktywizujące kobiety. Z czasem działalność Koła Gospodyń Wiejskich osłabła, ale w 1977 r. ponownie dochodzi do jej ożywienia. Obecnie liczy kilkadziesiąt pań. Formy działania kobiet są różnorodne, głównie dostosowane do potrzeb pań. Koło zajmuje się m.in. dystrybucją piskląt kurczaków, kaczek, gęsi, organizuje bale karnawałowe, zabawy sylwestrowe i liczne wycieczki krajoznawcze po całym kraju. Obecna pani kierownik GOK założyła zespół śpiewaczek ludowych współpracujący z miejscowym GOK.

W 2004 r., z inicjatywy Krystyny Komorowskiej - ówczesnej kierowniczki Środowiskowego Domu Samo-pomocy, działającego przy Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej - powstał Komitet Założycielski Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego gminy Sędziejowice. Towarzystwo zostało zarejestrowane w sądzie 18 lipca 2005 r., a jego Zarząd wybrano na Walnym Zebraniu Członków 28 listopada 2005 r. Towarzystwo jest organizacją pozarządową, prowadzącą działalność społecznie użyteczną typu non-profit (bez chęci osiągnięcia zysku) na rzecz mieszkańców gminy Sędziejowice. Podstawowe cele Towarzystwa to:

- rozwijanie i propagowanie inicjatyw, postaw oraz działań sprzyjających rozwojowi społeczno-gospodarczego gminy, z uwzględnieniem aspektów ochrony środowiska,
- prowadzenie i wspieranie inicjatyw w zakresie niesienia pomocy społecznej zwłaszcza rodzinom i osobom będącym w trudnej sytuacji życiowej oraz osobom niepełnosprawnym, a także wyrównywania szans tych osób oraz rodzin,
- podnoszenie poziomu edukacji, oświaty i wychowania, wiedzy oraz umiejętności społeczeństwa,
- wspomaganie działalności w zakresie kultury, popularyzacji historii, tradycji i teraźniejszości gminy, w tym pozytywnych wydarzeń i ludzi,
- rozwój świadomości lokalnej, obywatelskiej i kulturowej,
- ograniczenie zjawisk patologii społecznych, takich jak uzależnienia, bezdomność, agresja i przemoc w rodzinie, a także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, wspieranie samorządności i demokracji lokalnej, promocja gminy.

Od 2006 r., w pierwszy weekend czerwca, Towarzystwo - przy współpracy z Urzędem gminy Sędziejowice, miejscowymi placówkami oświatowo-kulturalnymi oraz organizacjami społecznymi - organizuje Dni Gminy Sędziejowice.

Na terenie gminy prężnie działa w pełni skomputeryzowana Gminna Biblioteka Publiczna w Sędziejowicach wraz ze swoimi filiami w Marzeninie, Pruszkowie i Siedlcach. Sędziejowicka księżnica należy do najlepszych tego typu placówek w powiecie. W kwietniu 2007 r. zapadła decyzja o utworzeniu w XIX-wiecznym dworcu w Sędziejowicach, położonym na terenie Zespołu Szkół Rolniczych im. Władysława Grabskiego, Izby Regionalnej gromadzącej pamiątki historyczne dotyczące gminy oraz szkoły.

Baśnie, ballady, legendy, pieśni

Na terenie gminy istnieje kilka baśni, np. na temat założyciela Sędziejowic - Sędzieju, Jan Dębski napisał baśń, „opowieść o Sędzieju”.

Z miejscowością Grabno związana jest legenda o Szczerbie. W centrum wsi stała karczma, która była często odwiedzana przez miejscową ludność. W niej odbywały się wesela, które trwały po tygodniu. Co niedziela odbywały się „muzyki”, gdzie ochoczo bawiono się do późna w nocy. Tego typu zabawy były to dobre okazje, aby kultywować polskie tradycje i obyczaje tych okolic. Kiedy porusza się sprawy związane z karczmą wiej-ską, gdzie w okresie niewoli rozwijało się życie towarzyskie i kulturalne, nie sposób nie wspomnieć opowieści związanej z legendarną postacią wiejskiego skrzypka - Szczerby. Tę legendę warto pamiętać, gdyż być może stanowi ona jedną z przyczyn działalności zespołów folklorystycznych.

Na terenie gminy Sędziejowice znajduje się pomnik pilota Edwarda Kramarskiego w Emilianowie. We wrześniu 1939 r. był jednym z pilotów zasadzki myśliwskiej na lądowisku w Woli Wężykowej. W dniu 2 września 1939 r. przed południem zaliczył 1/2 zestrzelenia niemieckiego samolotu rozpoznawczego HS126. Po południu tego dnia ok. godziny 16 ppor Kramarski wspólnie z por. Dzwonkiem wystartowali samolotami P11 w celu przechwycenia niemieckiej wyprawy bombowej. Przewaga Niemców była ogromna, mimo to polski myśliwiec przez ok. 30 - 40 minut walczył, robiąc nie tylko uniki, ale także atakując nieprzyjaciół. Po tym czasie P11 ppor. Kramarskiego zaczął zniżać lot i po chwili uderzył w zagajnik w lesie sędziejowickim, niedaleko miejscowości Emilianów. Pilot zginął na miejscu. Śmierć lotnika E. Kramarskiego przeszła w Sędziejowicach do legendy, a o jego bohaterskiej walce i tragicznej śmierci powstała smutna ballada autorstwa Stefana Głębskiego.

Na terenie gminy Sędziejowice żył Jerzy Dębski - długoletni nauczyciel w Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach. Uczył matematyki, fizyki, chemii, biologii i rysunku, wychowawca kilku pokoleń

sędziejowickiej młodzieży. Prowadził chór szkolny, nauczał gry na skrzypcach i grał w kapeli ludowej. Zasłynął również ze swej twórczości poetyckiej, m.in.: „Krzyk i Róża. Powieść poetycka o chłopach z lat 1972-1981” oraz „Cudowne ziele. 5 baśni wierszem dla dorosłych”. Pieśń „Sędziejowicki walc”, jego autorstwa, jest do dziś wykonywana podczas lokalnych uroczystości.

5.3 ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Sędziejowice nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.3.1 ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Na terenie gminy Sędziejowice znajduje się 5 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela 1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego

Lp.	Miejscowość/Adres	Obiekt	Nr i data wpisu do rejestru zabytków
1.	Marzenin	kościół parafialny. pw. Wniebowzięcia NMP, 1370 - 1372, rozbud. ok. 1750 r.	61-IV-9 z 27.03.1950 r. lutego 325 z; Decyzja zmieniająca chronologię obiektu – PSOZ.IV.5340/17/97 z 19.05.1997 r.
2.	Pruszków	park dworski, XIX w.	437/248/A, dec. KL.IV-680/149/67 z 25.07.1967 r.
3.	Sędziejowice, ob. Sędziejowice Kolonia	dwór, pocz. XIX w.	367-IV-29 z 12.10.1946 r. 429/252/A, dec. Kl.IV-680/130/67 z 21.07.1967 r.

4.	Wola Marzeńska	młyn wodno - elektryczny, k. XIX w.	329/8/86, dec. KL.IX.5340/8/86 z 1.10.1986 r.
5.	Wola Wężykowa	ruiny zameczku, XVI w.	441/261/A, dec. KL.IV-680/153/67 z 25.07.1967 r.

Źródło: Rejestr zabytków województwa łódzkiego (stan na 31.07.2022 r.)

5.3.2 ZABYTKI RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Na terenie gminy Sędziejowice wpisem do rejestru zabytków ruchomych objęto wyposażenie dwóch kościołów. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych informacji o tych obiektach. Wykaz obiektów znajduje się w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Sieradzu

Tabela 2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego

Lp.	Miejscowość Adres	Obiekt	Nr rejestru
1.	Marzenin	wyposażenie ruchome z kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	na podstawie decyzji KL.IV-660/109/71 z dnia 8.11.1971 r., PSOZ.II.5330/2293 z dnia 19.03.1993 r. nr rejestru zabytków ruchomych woj. łódzkiego B/103/1-34
2.	Grabno	wyposażenie ruchome z kościoła parafialnego pw. św. Wacława	na podstawie decyzji KL.IV-660/104/71 z dnia 6.11.1971 r. nr rejestru zabytków ruchomych woj. łódzkiego B/177/1-14

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2019-2022

5.4 ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Tabela 3 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Miejscowość, adres	Obiekt zabytkowy	Lokalizacja	Nr i data wpisu do rejestru zabytków
1	Brzeski nr 7	Dwór	na płn. - zach. skraju wsi, przy głównej drodze	
2	Brzeski nr 7	Relikt parku podworskiego	na północno-zachodnim skraju wsi, przy głównej drodze	
3	Brzeski, dz. nr 49	Kapliczka	naprzeciwko nr 42	
4	Brzeski nr 86	Młyn wodny	na prawym brzegu rzeki Grabi, przy głównej drodze	
5	Grabia, dz. nr 172/1	Kapliczka	na prawym brzegu rzeki Grabi, przy głównej drodze	
6	Grabno nr 11	Plebania	przy głównej drodze, naprzeciw kościoła	
7	Grabno, dz. nr 21	Cmentarz parafialny	położony na płn. - zach. krańcu wsi, nieco odsunięty od głównej drogi	
8	Grabno, dz. nr 113/1	Park wiejski	na płn. od głównej drogi w okolicy Kościoła pw. Św. Wacława	
9	Lichawa nr 54a	Budynek mieszkalny	w centrum wsi, odsunięty od drogi	
10	Marzenin, ul. Łaska 9B	Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	w zespole kościoła	
11	Marzenin, ul. Łaska 9A	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	w centrum wsi, przy placu Różanym	61-IV-9 z 27.03.1950 r. lutego 325 z; Decyzja zmieniająca chronologię obiektu – PSOZ.IV.5340/17/97 z 19.05.1997 r
12	Marzenin, ul. Łaska, dz. nr 678	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	w zespole kościoła	
13	Marzenin, ul. Łaska, dz. nr 678	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	w zespole kościoła	
14	Marzenin, ul. Łaska, dz. nr 678	Ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	w zespole kościoła	
15	Marzenin, ul. Wrzesińska 2	Cmentarz parafialny	w zespole kościoła	
16	Marzenin, ul. Wrzesińska 2	Kaplica cmentarna w zespole cmentarza parafialnego	w zespole cmentarza parafialnego	
17	Marzenin, ul. Wrzesińska 2	Ogrodzenie w zespole cmentarza parafialnego	w zespole cmentarza parafialnego	
18	Marzenin, ul. Łaska	Kapliczka	przy głównej drodze, obok plebani	

	naprzeciwko nr 1, dz. nr 222/2			
19	Marzenin, ul. Łaska dz. nr 546/3	Kapliczka	przy głównej drodze, ok. 2 km od Marzenina, w kierunku Woli Marzeńskiej	
20	Nowe Kozuby nr 1	Młyn wodny	lewy brzeg rzeki Grabi, przy drodze z Kozub do Podul, ok. 1 km na zach. od szosy z Łasku do Widawy	
21	Podule nr 21	Dwór	na zach. skraju wsi	
22	Podule, przy nr 22, dz. nr 161	Obora w zespole dworskim	na zachodnim skraju wsi, pośród zabudowań gospodarstwa rolnego	
23	Podule, dz. nr 161	Relikt parku podworskiego	na płn. - zach. skraju wsi przy drodze do Zduńskiej Woli	
24	Pruszków, ul. Główna 28	Budynek mieszkalny	-	
25	Pruszków, ul. Parkowa 1	Oficyna w zespole dworskim	w zespole dworskim	
26	Pruszków, ul. Parkowa 1	Obora w zespole dworskim	w zespole dworskim	
27	Pruszków, ul. Parkowa 1	Budynek gospodarczy w zespole dworskim	w zespole dworskim	
28	Pruszków, ul. Parkowa 1	Lodownia w zespole dworskim	w zespole dworskim	
29	Pruszków, ul. Parkowa 1	Park w zespole dworskim	w zespole dworskim	437/248/A, dec. KL.IV-680/149/67 z 25.07.1967 r.
30	Pruszków, ul. Parkowa 1	Lamus w zespole dworskim	w zespole dworskim	
31	Pruszków, ul. Parkowa 1	Czworak podworski w zespole dworskim	w zespole dworskim	
32	Przymiłów nr 7	Budynek mieszkalny	w centrum wsi, odsunięty od drogi głównej	
33	Sędziejowice, ul. Powstańców 1863 Roku 14	Plebania	przy kościele, na zach. krańcu wsi, przy drodze do Kolonii Sędziejowice	
34	Sędziejowice, ul. Łódzka, dz. nr 90	Cmentarz parafialny	w centrum wsi, przy drodze Widawa-Łask	
35	Sędziejowice, ul. Łódzka, dz. nr 90	Ogrodzenie cmentarza parafialnego	w zespole cmentarza	
36	Sędziejowice-Kolonia nr 10A	Pałac, ob. szkoła w zespole dworskim	w zespole dworskim	
37	Sędziejowice-Kolonia, dz. nr 25/1, 25/6	Dwór w zespole dworskim	w zespole dworskim	367-IV-29 z 12.10.1946 r. 429/252/A, dec. KI.IV-680/130/67 z 21.07.1967 r.
38	Sędziejowice-Kolonia, dz. nr 25/1, 25/6	Park w zespole dworskim	w zespole dworskim	
39	Sędziejowice-Kolonia, dz. nr 25/6	Ogrodzenie w zespole dworskim	w zespole dworskim	
40	Sędziejowice, ul. Kolejowa, dz. nr 167/3	Zespół Dworca PKP	-	
41	Sędziejowice, ul. Powstańców	Budynek mieszkalny	-	

	1863 Roku 19-21			
42	Sędziejowice, ul. Powstańców 1863 Roku 8	Budynek mieszkalny	-	
43	Wola Marzeńska nr 4	Młyn wodno - elektryczny	Wola Marzeńska 4a, przy głównym skrzyżowaniu dróg	329/8/86, dec. KL.IX.5340/8/86 z 1.10.1986 r.
44	Wola Marzeńska, dz. nr 319/6	Park wiejski	przy głównym skrzyżowaniu dróg, dostępny z drogi prowadzącej na płu.	
45	Wola Wężykowa, dz. nr 136/1	Ruiny zameczku	w centrum wsi, przy drodze Widawa-Łask	441/261/A, dec. KL.IV-680/153/67 z 25.07.1967 r.
46	Wola Wężykowa, dz. nr 148/6	Relikt parku dworskiego	ok 0,5 km. na wsch. od drogi Widawa-Łask	
47	Zamość nr 10	Budynek mieszkalny	w centrum wsi, przy głównej drodze	
48	Zamość, dz. nr 231, 232	Cmentarz wojenny	w lesie przy drodze Widawa-Łask	
49	Żagliny nr 16	Budynek mieszkalny	przy głównej drodze, na zachód od skrzyżowania dróg	

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

5.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego

Środowisko kulturowe gminy Sędziejowice zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia (neolit) do epoki nowożytniej. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Na obszarze gminy zlokalizowano 189 stanowisk archeologicznych o różnicowanym znaczeniu, będących świadectwem wielowiekowego osadnictwa. Stanowią one świadectwo obecności osiedli ludzkich na przestrzeni wieków. Spośród zabytków archeologicznych

największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają osady. Rozwój sieci osadniczej na terenie gminy Sędziejowice związany jest z kulturą łużycką, przeworską i prapolską.

Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Ze względu na wymagania związane z ochroną zabytków oraz ich znaczeniem dla tzw. turystyki dziedzic-twa kulturowego, archeologiczne zabytki nieruchome można podzielić na zabytki widoczne i niewidoczne w krajobrazie. Zabytki o własnej formie krajobrazowej to głównie pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów) itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. Najczęściej przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich, są stanowiska archeologiczne o wyraźnej, widocznej w terenie formie krajobrazowej. Dlatego grodziska, tj. pozostałości dawnych grodów, są najczęściej wspominane w przewodnikach, jako miejsca atrakcyjne dla turystyki. W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Łódzkim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Na terenie gminy Sędziejowice zewidencjonowano 193 stanowiska archeologicznych, które ujęte są w gminnej ewidencji zabytków, w tym 1 stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków.

Tabela 4 Zabytki archeologiczne

Lp.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1.	Bilew	70-48	1	18
2.	Bilew	70-48	2	19
3.	Bilew	70-48	3	20
4.	Brody	71-47	1	12
5.	Brody	71-47	2	13
6.	Brody	71-47	3	14
7.	Brody	71-47	4	15
8.	Brody	71-47	5	16
9.	Brody	71-47	6	17
10.	Brody	71-47	7	18
11.	Brody	71-47	8	19
12.	Brody	71-47	9	20
13.	Brody	71-47	10	21
14.	Brody	71-47	11	22
15.	Brody	71-47	12	23
16.	Brody	71-47	13	48
17.	Dobra	71-48	1	5
18.	Dobra	71-48	2	6
19.	Dobra	71-48	3	13

20.	Dobra	71-48	4	14
21.	Dobra	71-48	5	16
22.	Grabia	71-47	1	39
23.	Grabia	71-47	2	40
24.	Grabia	71-47	3	41
25.	Grabia	71-47	4	42
26.	Grabia	71-47	5	56
27.	Grabia	71-47	6	57
28.	Grabia			d. nr 1
29.	Grabica	72-47	1	18
30.	Grabica	72-47	2	20
31.	Grabica	72-47	3	21
32.	Grabica	72-47	4	22
33.	Grabica	72-47	5	23
34.	Grabica	72-47	6	24
35.	Grabica	72-47	7	25
36.	Grabica	72-47	8	26
37.	Grabica	72-47	9	27
38.	Grabno	72-47	1	32
39.	Grabno	72-47	2	33
40.	Grabno	73-47	3	48
41.	Grabno	73-47	4	49
42.	Grabno	73-47	5	50
43.	Grabno	73-47	6	51
44.	Grabno	73-47	7	55
45.	Grabno	73-47	8	56
46.	Grabno	73-47	9	57
47.	Grabno	73-47	10	58
48.	Grabno	73-47	11	59
49.	Grabno	73-47	12	71
50.	Grabno	73-47	13	72
51.	Grabno	73-47	14	73
52.	Grabno	73-47	15	74
53.	Grabno - Zamość	73-47	1	60
54.	Grabno - Zamość	73-47	2	61
55.	Grabno - Zamość	73-47	3	62
56.	Grabno - Zamość	73-47	4	63
57.	Grabno - Zamość	73-47	5	64
58.	Grabno - Zamość	73-47	6	65
59.	Jagielnik	72-47	1	3
60.	Jagielnik	72-47	2	4
61.	Jagielnik	72-47	3	5
62.	Kamostek	71-48	1	1
63.	Kamostek	71-48	2	2
64.	Kamostek	71-48	3	3
65.	Kamostek	71-48	4	4
66.	Kolonia Brzeski	71-47	1	43
67.	Kolonia Brzeski	71-47	2	44
68.	Kolonia Brzeski	71-47	3	45
69.	Kolonia Brzeski	71-47	4	46
70.	Kolonia Brzeski	71-47	5	47
71.	Kolonia Dobra	71-48	1	17
72.	Kolonia Kamostek	72-48	1	34
73.	Kolonia Kamostek	72-48	2	35
74.	Kolonia Kustrzyce	71-47	1	61
75.	Kolonia Kustrzyce	71-47	2	62
76.	Kolonia Kustrzyce	71-47	3	63
77.	Kolonia Kustrzyce	71-47	4	64

78.	Kolonia Kustrzyce	71-47	5	65
79.	Kolonia Kustrzyce	71-47	6	66
80.	Kolonia Kustrzyce	71-47	7	67
81.	Kolonia Kustrzyce	71-47	8	68
82.	Kolonia Kustrzyce	71-47	9	69
83.	Kolonia Kustrzyce	71-47	10	70
84.	Korczyńska	73-48	1	35
85.	Korczyńska	73-48	2	36
86.	Korczyńska	73-48	3	38
87.	Korczyńska	73-48	4	39
88.	Korczyńska	73-48	5	58
89.	Korczyńska	73-48	6	61
90.	Kresy	70-47	1	46
91.	Kresy	70-47	2	55
92.	Kustrzyce	71-47	1	2
93.	Kustrzyce	71-47	2	3
94.	Kustrzyce	71-47	3	4
95.	Kustrzyce	71-47	4	5
96.	Kustrzyce	71-47	5	6
97.	Kustrzyce	71-47	6	25
98.	Kustrzyce	71-47	7	26
99.	Kustrzyce	71-47	8	27
100.	Lichawa	71-47	1	1
101.	Lichawa	71-47	2	7
102.	Lichawa	71-47	3	8
103.	Lichawa	71-47	4	9
104.	Lichawa	71-47	5	10
105.	Lichawa	71-47	6	11
106.	Lichawa	71-47	7	27
107.	Lichawa	71-47	8	49
108.	Marzenin	70-47	1	6
109.	Marzenin	70-47	2	7
110.	Marzenin	70-47	3	10
111.	Marzenin	70-47	4	40
112.	Marzenin	70-47	5	41
113.	Marzenin	70-47	6	42
114.	Marzenin	70-47	7	43
115.	Marzenin	70-47	8	44
116.	Marzenin	70-47	9	45
117.	Marzenin	70-47	10	47
118.	Marzenin	70-47	11	54
119.	Marzenin	70-47	12	55
120.	Niecenia	70-48	1	35
121.	Niecenia	70-48	2	36
122.	Osiny	72-48	1	55
123.	Osiny	72-48	2	56
124.	Osiny	72-48	3	57
125.	Osiny	72-48	4	58
126.	Osiny	72-48	5	59
127.	Osiny	72-48	6	60
128.	Osiny	72-48	7	64
129.	Podule	72-47	1	6
130.	Pruszków	71-48	1	9
131.	Pruszków	71-48	2	18
132.	Przymiłów	71-47	1	50
133.	Przymiłów	71-47	2	51
134.	Przymiłów	71-47	3	52
135.	Przymiłów	71-47	4	53

136.	Przymiłów	71-47	5	54
137.	Przymiłów	71-47	6	55
138.	Przymiłów-Kolonia	71-47	1	32
139.	Przymiłów-Kolonia	71-47	2	33
140.	Przymiłów-Kolonia	71-47	3	34
141.	Przymiłów-Kolonia	71-47	4	35
142.	Przymiłów-Kolonia	71-47	5	36
143.	Rososza	71-48	1	24
144.	Rososza	71-48	2	23
145.	Sędziejowice	72-47	1	1
146.	Sędziejowice	72-47	2	2
147.	Sędziejowice	72-48	3	31
148.	Sędziejowice	72-48	4	32
149.	Sędziejowice	72-48	5	33
150.	Sędziejowice	72-48	6	36
151.	Sędziejowice	72-48	7	37
152.	Sędziejowice	72-48	8	38
153.	Siedlce	73-47	1	12
154.	Siedlce	73-47	2	103
155.	Siedlce	73-47	3	104
156.	Siedlce	73-47	4	105
157.	Stare Kozuby	72-47	1	13
158.	Stare Kozuby	72-47	2	14
159.	Stare Kozuby	72-47	3	15
160.	Stare Kozuby	72-47	4	16
161.	Stare Kozuby	72-47	5	17
162.	Stare Kozuby	72-47	6	19
163.	Stare Kozuby	72-47	7	31
164.	Stypuły	71-47	1	28
165.	Stypuły	71-47	2	31
166.	Trzciniac	72-47	1	30
167.	Trzciniac	73-48	2	31
168.	Trzciniac	73-48	3	32
169.	Trzciniac	73-48	4	33
170.	Trzciniac	73-48	5	34
171.	Trzciniac	73-48	6	37
172.	Trzciniac	73-48	7	55
173.	Trzciniac	73-48	8	56
174.	Trzciniac	73-48	9	57
175.	Wola Marzeńska	71-48	1	20
176.	Wola Marzeńska	71-48	2	21
177.	Wola Marzeńska	71-48	3	22
178.	Wola Wężykowa	72-47	1	28
179.	Wrzosy	72-47	1	34
180.	Żagliny	72-48	1	39
181.	Żagliny	72-48	2	40
182.	Żagliny	72-48	3	41
183.	Żagliny	72-48	4	42
184.	Żagliny	72-48	5	43
185.	Żagliny	72-48	6	44
186.	Żagliny	72-48	7	45
187.	Żagliny	72-48	8	51
188.	Żagliny	72-48	9	52
189.	Żagliny	72-48	10	53
190.	Żagliny	72-48	11	54
191.	Żagliny	72-48	13	62
192.	Żagliny	72-48	14	63
193.	Żagliny	72-48	15	65

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283). Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium. Wszelkie prace budowlane naruszające strukturę ziemną wymagają uzgodnienia konserwatora zabytków. Należy to czynić wobec obszarów objętych ochroną konserwatorską, na których występują zewidencjonowane stanowiska archeologiczne.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Największe zagrożenie dla zabytków archeologicznych niosą inwestycje związane z pracami ziemnymi. Są to przede wszystkim projekty związane z budową kanalizacji, wodociągów, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku. W przypadku stanowisk płaskich, przy zmianie istniejących planów, należy dążyć do wypracowania zapisów, dzięki którym w sposób maksymalnie zrównoważony pogodzi się potrzebę ochrony zabytku z dotychczasową funkcją terenu. Jeżeli jednak nie jest to możliwe, należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie

niezbędnych badań archeologicznych stanowiska archeologicznego zagrożonego zniszczeniem wskutek dopuszczonej działalności (jedynie w przypadku stanowisk płaskich; w przypadku stanowisk o własnej formie terenowej należy dążyć do jego pełnej ochrony).

5.6 ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH

Gmina Sędziejowice nie posiada w zorganizowanej formie zasobów, które nazwać by można muzealnymi.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Sędziejowice oraz możliwości w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT. Jest to metoda, która służy do oceny zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań rozwojowych. Pozwala ona na wyznaczenie priorytetów i dostarcza drogowskazów do działania. Mocne i słabe strony wynikają przede wszystkim z uwarunkowań wewnętrznych, zaś możliwości (szanse) i zagrożenia determinowane są czynnikami zewnętrznymi. Dzięki analizie można zbadać relacje pomiędzy atutami i słabościami, a szansami i zagrożeniami mogącymi pojawić się w otoczeniu. Służy ona także ocenie sił i słabości w kontekście możliwości i zagrożeń – jest więc spojrzeniem od sytuacji dzisiejszej w przyszłą. Dzięki analizie SWOT a często i TOWS można dobrać odpowiednią strategię rozwoju w danej dziedzinie. Posłuży ona wyznaczeniu celów niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami. Obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe miasta oraz w oparciu o podobne analizy przeprowadzone dla innych dokumentów strategicznych gminy.

Tabela 5 Analiza SWOT

SILNE	SŁABE
<ul style="list-style-type: none"> • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące ochroną obiekty zabytkowe na terenie gminy; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • aktywna działalność Biblioteki Publicznej w Sędziejowicach, Gminnego Ośrodka Kultury i Urzędu Gminy w Sędziejowicach w ramach szeroko pojętej aktywności kulturalnej; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody: pomniki przyrody; • dogodne położenie komunikacyjne; • ciekawe ukształtowanie terenu i warunki przyrodnicze; • otwartość i przychylność władz samorządowych; • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych; • niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowani tras, szlaków, miejsc historycznych); • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • niewykorzystanie potencjału turystycznego gminy i położenia; • brak popularyzacji wiedzy o wartości

<ul style="list-style-type: none"> zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej; walory krajobrazowe gminy - wynikające z położenia, klimatu oraz lokalizacji na jej terenie obiektów ochrony przyrody, zabytków architektury aktywne działanie na terenie gminy placówek i stowarzyszeń zajmujących się szerzeniem kultury oraz organizowaniem imprez kulturalnych; dobry stan większości zabytków sakralnych; dobry stan zabytków ruchomych znajdujących się na wyposażeniu świątyń; różnorodność kulturowa zabytków i miejsc o charakterze historycznym. 	<p>chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków;</p> <ul style="list-style-type: none"> brak zabezpieczeń antywłamaniowych i przeciwpożarowych w wielu obiektach zabytkowych; samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych; mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów zabytkowych; brak współdziałania pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego przy inwestycjach oraz promowaniu atrakcyjności kulturowej regionu.
MOŻLIWOŚCI	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych gminy oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; kreatywność inwestorów turystycznych; możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; rozwój działalności gospodarczej/agroturystycznej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; wyedukowane społeczeństwo; osoby mające świadomość dotyczącą wysokich walorów zabytkowych gminy i dziedzictwa niematerialnego; współpraca z prywatnymi właścicielami; media promujące dziedzictwo kulturowe gminy; zwiększanie atrakcyjności zamieszkania przez działania rewitalizacyjne; adaptacja zdegradowanych budynków pod cele gospodarcze i społeczne; upowszechnianie edukacji nastawionej na poszanowanie zabytków i ich prawidłową ochronę i atrakcyjne 	<ul style="list-style-type: none"> odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; niewykorzystanie potencjału turystycznego poprzez niedoinwestowanie infrastruktury: punktów widokowych, bazy noclegowej, ścieżek spacerowych i rowerowych; słaba kondycja i sytuacja ekonomiczna, spadek dochodów ludności wiejskiej; pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku; samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemysłowej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami; inwestycje związane z pracami ziemnymi dla zabytków archeologicznych, np. kanalizacja, inwestycje drogowe, żwirownie, melioracje itp brak stabilności przepisów prawa, zwłaszcza dotyczących samorządów;

<p>przekształcenia nie naruszające ich pierwotnego wyglądu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • korzystanie z pozytywnych doświadczeń innych gmin i regionów; • wykorzystanie mediów w edukacji nastawionej na ochronę zabytków i krajobrazu; • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo -budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych 	<ul style="list-style-type: none"> • częste jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: bądź poprzez pryzmat ich komercyjnego wykorzystania lub też jedynie jako zasobu historycznego; • niewielkie zainteresowanie dziedzictwem przez mieszkańców; • niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.
---	---

Źródło: opracowanie własne

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1 PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele POnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego gminy wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami. W POnZ wyznaczono trzy priorytety, kierunki działań oraz zadania. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania POnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania POnZ. Wykonanie

takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji POnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania POnZ oraz efektywność ich wykonania.

Tabela 6 Priorytety Programu Opieki nad Zabytkami

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Podejmowanie działań w zakresie renowacji i odnowy zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac konserwatorskich, remontowych, budowlanych i innych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy Sędziejowice; • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na renowację zabytków będących własnością gminy; • Przekazywanie właścicielom obiektów zabytkowych informacji o możliwości pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego; • Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych; • Wdrażanie rozwiązań podnoszących atrakcyjność zabytków i obiektów historycznych; • Odpowiednie utrzymanie otoczenia zabytków; • Zahamowanie procesów degradacji zabytków i obiektów o wartościach historycznych, poprawa stanu ich zachowania; • Włączenie problemów związanych z ochroną zabytków do zadań strategicznych, wynikających z koncepcji i planów rozwoju gminy; • Współpraca samorządu ze związkami wyznaniowymi, będącymi właścicielami i zarządcami obiektów sakralnych (kościół, cmentarze); • Ocena stanu technicznego zabytków i sposobu użytkowania zabytków z zasobów komunalnych; • Dokonywanie okresowych przeglądów stanu technicznego zabytków, których właścicielem jest gmina i sporządzanie oceny stanu ich zachowania; • Określenie potrzeb w zakresie remontów, prac restauratorskich i ochrony zabytków, określenie szacunkowej wartości ich przeprowadzania; • Nadzór archeologiczno-konserwatorski wszelkich prac ziemnych prowadzonych na obszarach stanowisk archeologicznych;
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych.
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną; • Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych.
Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • Walka z samowolami budowlanymi; • Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego; • Bieżąca współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków
Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości	
Turystyczna promocja regionu	<ul style="list-style-type: none"> • Ustalenie z właścicielami obiektów zasad udostępniania obiektów w celach turystycznych i edukacyjnych; • Popularyzacja poszczególnych zabytków oraz krajobrazu kulturowego poprzez ich wyeksponowanie; • Oznakowanie obiektów zabytkowych udostępnianych w celach

	<p>turystycznych;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie tablic informacyjnych zamieszczonych za zewnątrz obiektów zawierające podstawowe dane historyczne o obiekcie;
Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.	<ul style="list-style-type: none"> • Uczestnictwo w szkoleniach dotyczących kompetencji samorządów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego; • Włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę; • Publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej i na stronie internetowej Gminy; • Propagowanie idei społecznych kwest na rzecz ratowania zabytkowych cmentarzy i pomników.

Źródło: opracowanie własne

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Program Opieki nad Zabytkami będzie realizowany poprzez wykonanie wyznaczonych zadań w celu realizacji założonych priorytetów i kierunków. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym POnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych:
 - wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
 - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
 - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- Instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
 - udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków;
 - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
 - współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).
- Instrumenty koordynacji:
 - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany odnowy miejscowości, programy rozwoju infrastruktury, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
 - współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
 - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- Instrumenty społeczne:
 - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy;
 - edukacja kulturowa;
 - pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
 - informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
 - współdziałanie z organizacjami społecznymi.
- Instrumenty kontrolne:
 - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
 - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
 - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami oraz jego aktualizacja związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
 - monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
 - prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji Programu Opieki nad Zabytkami.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy oraz Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Programu. W tym celu wprowadzono kryteria oceny.

Tabela 7 Kryteria oceny Programu Opieki nad Zabytkami

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy
<ul style="list-style-type: none">• Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;• Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;• Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi;• Wartość środków finansowych pozyskanych na zadania związane z zabytkami;• Sposób przekazywania informacji o możliwości pozyskania wsparcia finansowego, liczba chętnych;• Liczba zaadaptowanych nieużytkowych obiektów zabytkowych;• Liczba działań podnoszących atrakcyjność zabytków;• Zakres współpracy samorządu z innymi właścicielami obiektów zabytkowych;• Liczba wykonanych przeglądów;• Wartość potrzeb w zakresie remontów.
Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
<ul style="list-style-type: none">• Opracowane zasady w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;• Zakres współpracy z urzędami pracy;• Liczba gospodarstw agroturystycznych;• Liczba zaewidencjonowanych samowoli budowlanych.
Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości
<ul style="list-style-type: none">• Ustalone zasady z właścicielami obiektów;• Zaplanowane działania popularyzujące poszczególne zabytki;• Liczba nowych oznakowań i tablic;• Liczba szkoleń i zajęć w szkołach;• Liczba informacji w prasie i na stronie internetowej gminy;• Zaplanowane działania związane z ratowaniem zabytków.

Źródło: opracowanie własne

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program będzie służył podejmowaniu planowanych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

10. MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną, w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku. Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- z budżetu gminy - finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840), lub dotyczy stanowisk archeologicznych, odkrytych na terenie będącym własnością gminy,
- z budżetu Urzędu Marszałkowskiego województwa łódzkiego, w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840),
- z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840),
- z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840),
- w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy,
- z dotacji unijnych,
- od fundacji,
- od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. 2022 poz. 840), dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art.77. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”.

Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Właściciele zabytków – osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego, finansują prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane. Działania te wchodzą w zakres sprawowanej przez właścicieli opieki i ochrony nad zabytkiem, polegającej w szczególności na zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku wraz z otoczeniem w jak najlepszym stanie zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. Właściciele mają prawo i możliwość pozyskiwania funduszy na dofinansowanie prac przy zabytkach ze źródeł publicznych krajowych (budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego), zagranicznych (fundusze Unii Europejskiej) oraz innych, w tym prywatnych (np. od osób fizycznych i prawnych, organizacji pozarządowych).

Poniżej zaprezentowano możliwości finansowania opieki nad zabytkami, wskazując najważniejsze źródła pozyskiwania funduszy na ten cel.

Finansowanie działań należy opierać na środkach własnych oraz możliwych dofinansowaniach ze strony Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu (projekty resortowe – priorytety), Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków województwa łódzkiego (prace konserwatorskie przy zabytkach nieruchomych i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków). Optymalnym rozwiązaniem jest przeniesienie części ciężaru finansowania działań z zakresu ochrony zabytków na inwestorów indywidualnych (np. adaptacja dla potrzeb komercyjnych historycznych budynków, przy zachowaniu formy i detalu historycznego). Ponadto, źródłami finansowania działań mogą być fundusze regionalne i krajowe.

Źródła publiczne - środki krajowe

BUDŻET PAŃSTWA:

- Minister Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu
Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Istotą funkcjonowania państwowego funduszu celowego jest ratowanie najbardziej zagrożonych zabytków.

Ochrona zabytków

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Osoby fizyczne są uprawnione do składania wniosków w tym programie. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak i lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji.

Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczenia. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej

celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury, mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.

Kultura cyfrowa

Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego. Zwiększenie dostępności opracowanych i zdigitalizowanych zbiorów, przy zastosowaniu atrakcyjnych form ich prezentacji, także wykorzystujących możliwości nowoczesnych technologii, ma na celu przełamywanie barier w dostępie do dóbr kultury, w tym w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i wykluczonych cyfrowo. Prowadzenie działań edukacyjnych związanych z zasobami cyfrowymi ma służyć świadomemu i bezpiecznemu korzystaniu z nowych mediów oraz rozwojowi kompetencji odbiorczych związanych ze stymulowaniem działań twórczych obywateli w posługiwaniu się nimi. Istotnym celem programu jest zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Strategicznym celem programu jest świadoma i zrównoważona ochrona dziedzictwa archeologicznego in situ, zgodna z normami międzynarodowymi, wskazanymi w Europejskiej Konwencji o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Program ma dwa cele szczegółowe. Pierwszym jest wzmocnienie instrumentów ochrony konserwatorskiej zasobu dziedzictwa archeologicznego, wpisanego do rejestru zabytków poprzez lepsze rozpoznanie, analizę i dokumentację stanowisk archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych metod badawczych, które dają szansę na weryfikację ustaleń naukowych, z ograniczeniem do minimum działań destrukcyjnych. Konieczność podjęcia działań w tym zakresie wynika z ustaleń weryfikacji tego zasobu, przeprowadzonej w ramach Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017. Drugim celem szczegółowym programu jest wspieranie działań mających na celu opracowanie i upowszechnienie wyników zakończonych już, często jeszcze w XX w., badań archeologicznych, które nie zostały dotychczas wprowadzone do obiegu naukowego.

Upowszechnienie i wprowadzenie do obiegu naukowego pozyskanych w wyniku badań informacji o naszym dziedzictwie kulturowym jest warunkiem wykorzystania tych danych do jego ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń. Szczegółowe cele programu będą realizowane poprzez dwie kategorie zadań:

- weryfikacja zabytków archeologicznych, wpisanych do rejestru zabytków, w przypadku których ustalenie co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, zwłaszcza tych nieposiadających własnej formy terenowej;
- opracowanie i publikacja książkowa wyników badań archeologicznych, zwłaszcza tych zakończonych przed 2000 r.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, a także przekazanie wojewódzkim konserwatorom zabytków dokumentacji niezbędnej do prowadzenia dalszych działań administracyjnych i konserwatorskich służących świadomej i zrównoważonej ochronie dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Wspieranie działań muzealnych

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.

Kultura ludowa i tradycyjna

- Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te

mają przyczynić się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców, depozytariuszy i nosicieli treści kultury, wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych, tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Ze względu na specyfikę programu szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmocnienia tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. W roku 2023 zakres programu pozostaje nadal rozszerzony o zadania, związane w sposób bezpośredni z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych, adresowane do „mistrzów tradycji”, będących depozytariuszami wiedzy lokalnej i regionalnej. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającej się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji, ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik *in situ* – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski. Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego

inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu ich funkcjonowania.

Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

- **FUNDUSZ KOŚCIELNY**

Celem jest wspieranie działań takich jak konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej z dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji. Dotacją mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

- **FUNDUSZ TERMOMODERNIZACJI I REMONTÓW**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Fundusz może być wykorzystany dla poprawy stanu technicznego budynków komunalnych objętych ochroną konserwatorską.

- **DOTACJE NA POZIOMIE GMINY**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

- **DOTACJE NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA**

Zarząd województwa łódzkiego ogłasza konkursy na udzielenie dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego. O dofinansowanie może się ubiegać każdy, kto posiada tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Dotacja z budżetu województwa łódzkiego na wykonanie prac przy zabytku może być udzielona w wysokości do 50% całkowitej wartości planowanego zadania, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100%, przy czym maksymalna wnioskowana kwota dotacji nie może być większa niż 100 tysięcy złotych.

Środki województwa łódzkiego:

- **Budżet Województwa Łódzkiego**

W województwie łódzkim sprawę ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa Uchwała nr XXXI/629/12 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 18 grudnia 2012 r. W załączniku nr 1 do Uchwały (Regulamin określający zasady, tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego) do tej uchwały stwierdzono, że „Celem przyznania dotacji jest poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w województwie łódzkim i promowanie jego walorów wśród mieszkańców oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne.

Dotacja z budżetu województwa łódzkiego na wykonanie prac lub robót budowlanych przy jednym i tym samym zabytku może być udzielona w wysokości do 50% ogółu nakładów na te prace lub roboty. Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych albo gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych. Dotacje mogą być udzielane na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, ruchomym lub archeologicznym, jeżeli zabytek ten łącznie spełnia następujące kryteria:

- jest wpisany do rejestru zabytków województwa łódzkiego,
- znajduje się na stałe w granicach administracyjnych województwa łódzkiego,
- posiada duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego, ze szczególnym uwzględnieniem jego wartości historycznej, naukowej lub artystycznej oraz dostępności na potrzeby społeczne, turystyczne, kulturalne lub edukacyjne.

O dotację może ubiegać się każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Wysokość środków przeznaczonych na dotację ustalana jest corocznie w budżecie województwa.

- **Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków**

Celem jest dotowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków usytuowanych na terenie województwa łódzkiego.

- **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**

Celem Funduszu jest dofinansowanie zadań dotyczących realizacji przedsięwzięć związanych z edukacją ekologiczną, ochroną przyrody i krajobrazu, ochroną powietrza, gospodarką odpadami i ochroną powierzchni ziemi oraz zasobów wodnych, badaniami naukowymi, a także monitoringiem środowiska.

- **Środki organów stanowiących gminy**

Zasady udzielania dotacji określają uchwały organów w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotacja może zostać udzielona do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie przez wykonawcę prac lub robót budowlanych przy zabytku, które wykonawca wykona w roku następującym po złożeniu wniosku o udzielenie dotacji. Łączną kwotę dotacji w danym roku budżetowym określa uchwała budżetowa.

Rada może podjąć uchwałę w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków niestanowiących własności Gminy, sposobu ich rozliczania i kontroli wykonywania zleconych zadań.

- **Źródła publiczne - środki zagraniczne**

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej na poziomie krajowym i wojewódzkim.

Konkurs „Zabytek Zadbany”

Właściciele, posiadacze i zarządcy obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, po wykonaniu ich rewitalizacji mogą brać udział w konkursie „Zabytek Zadbany”. Ocenie Jury podlega jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. „Zabytek Zadbany” to doroczny konkurs Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu oraz Generalnego Konserwatora Zabytków. Od 2011 roku za przebieg konkursu odpowiada Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs stawia sobie za cel upowszechnianie najlepszych przykładów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Dodatkowo niesie walor edukacyjny poprzez popularyzację wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury w trakcie ich użytkowania oraz prowadzonych remontów i adaptacji. Celem konkursu jest również promowanie właściwego użytkowania zabytkowych obiektów, ochrony „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli wraz z otoczeniem, które nierzadko także wpisane jest do rejestru zabytków.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

1. Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu.
2. Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe).
3. Adaptacja obiektów zabytkowych.
4. Architektura i budownictwo drewniane.
5. Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne.
6. Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe”, priorytet „Ochrona zabytków”.

Programy w ramach, których są finansowane zadania z zakresu kultury, które corocznie ogłasza (od 2005 r.) Minister Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu oraz organizuje Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu:

- **Edukacja kulturalna**

Celem programu jest wspieranie zadań z zakresu edukacji kulturalnej, ważnych dla rozwoju kapitału społecznego. Wsparcie finansowe kierowane będzie do projektów, obejmujących działania edukacyjno-animacyjne, stymulujące kreatywność i aktywizujące twórczo uczestników reprezentujących wszystkie grupy wiekowe i społeczne. Zasadniczym celem programu jest wspieranie zadań o charakterze niekomercyjnym. Priorytetowo traktowane będą projekty o wysokiej wartości edukacyjnej i artystycznej, wykraczające poza podstawową działalność statutową wnioskodawców. Zadania powinny wyróżniać się oryginalną, spójną koncepcją, uwzględniającą potrzeby docelowych grup odbiorców. Ważne jest, aby działania prowadzone były w sposób umożliwiający uczestnikom

rozwijanie zdolności, umiejętności i wiedzy. Istotna jest zatem forma realizacji przedsięwzięć oparta na interakcji, wykorzystująca odpowiednie metody i narzędzia edukacyjne, np. eksperymenty artystyczne, nowe technologie i media.

Jednym z głównych założeń programu jest wspieranie zadań umożliwiających uczestnictwo oraz integrację przedstawicieli różnych grup społecznych i wiekowych, a także zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

Istotne jest też nawiązywanie współpracy z innymi podmiotami – szkołami, instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi i placówkami opiekuńczymi, której efektem będzie tworzenie spójnej oferty edukacyjnej i kulturalnej. W tym kontekście istotne dla realizacji celów programu będzie wsparcie dla form działalności, których skuteczność została potwierdzona zarówno w rodzimej, jak i zagranicznej praktyce, wśród których wymienić należy działania, skierowane do osób dorosłych, realizowane w formule tzw. „uniwersytetów ludowych”.

Najważniejszym rezultatem zadań wspieranych w ramach programu powinno być podniesienie poziomu kompetencji artystycznych, kulturowych i twórczych ich uczestników oraz kształtowanie poczucia, że kultura jest nieodzownym elementem rozwoju osobistego i społecznego. Ważne jest również zachęcenie autorów przedsięwzięć kulturalnych do stałego podnoszenia jakości działań oraz korzystania z nieszablonowych rozwiązań edukacyjnych i artystycznych.

- **Infrastruktura kultury**

Strategicznym celem programu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań programu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego podmiotów objętych programem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze założenia programu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie działalności o charakterze ponadregionalnym, a

także wzmocnienie infrastruktury podmiotów realizujących zadania z zakresu edukacji kulturalnej. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej. Istotnym celem programu jest zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

- **Kultura dostępna**

Strategicznym celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno-mentalnym i kompetencyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. Ważnym aspektem jest uwzględnienie potrzeb osób mających utrudniony dostęp do kultury i niezaangażowanych w życie kulturalne. Podejmowane działania powinny stwarzać warunki do włączania i współdziałania przedstawicieli różnych grup społecznych w życiu kulturalnym, zdobywania pozytywnych doświadczeń w kontakcie z kulturą oraz budowaniu kompetencji odbiorców kultury.

Ważnym założeniem programu jest umożliwianie uczestnictwa oraz integracji społecznej przedstawicieli różnych grup społecznych, m.in.: dzieci i młodzieży szkolnej, osób starszych, a także wsparcie dla zadań zapewniających dostępność do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

- **Program Promesa dla Kultury**

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi, ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich. Katalog działań realizujących cele programu, obejmuje zarówno działania inwestycyjne, jak i tzw. projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju kultury cele artystyczne i edukacyjne.

W zakresie projektów inwestycyjnych preferowane będą zamierzenia kompleksowe i gwarantujące zwiększenie dostępu do kultury. Dofinansowanie w ramach programu otrzymać mogą także projekty

o znacznie mniejszym zasięgu, lecz ważne dla lokalnych społeczności. Preferowane będą zadania, których realizacja wpływa w sposób znaczący na dostępność do kultury na danym obszarze, jak również angażujące różnorodne grupy społeczne. W odniesieniu do projektów „miękkich” preferowane będą projekty wspierające międzynarodową współpracę artystów, jak również projekty służące budowie kompetencji i konkurencyjności sektora kultury oraz projekty mające na celu zwiększenie dostępu do kultury.

Środki pochodzące z Unii Europejskiej

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Więcej: Wyszukiwarka Dotacji - Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (funduszeuropejskie.gov.pl)

Dotacje na poziomie województwa

Zarząd województwa łódzkiego ogłasza konkursy na udzielenie dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego. O dofinansowanie może się ubiegać każdy, kto posiada tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Dotacja z budżetu województwa łódzkiego na wykonanie prac przy zabytku może być udzielona w wysokości do 50% całkowitej wartości planowanego zadania, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100%, przy czym maksymalna wnioskowana kwota dotacji nie może być większa niż 100 tysięcy złotych.

Dotacje na poziomie gminy

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2020 poz. 713) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina;
- kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina Sędziejowice jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 3 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Tabela 8 Zabytki objęte gminną ewidencją zabytków stanowiące własność Gminy Sędziejowice

Lp.	Miejscowość	Obiekt
1.	Wola Marzeńska	relikt parku
2.	Wola Wężykowa	relikt parku
3.	Zamość	cmentarz wojenny (własność Skarb Państwa w użytkowaniu Urzędu Gminy Sędziejowice)

Źródło: Urząd Gminy Sędziejowice

W miarę możliwości gmina jako właściciel w/w zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2023-2026 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci

(właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania POnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

12. OPINIA ŁÓDZKIEGO WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTEKÓW

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków
90- 425 Łódź, ul. Piotrkowska 99

Łódź, 9 listopada 2022 r.

WUOZ-PP.5120.83.2022.LL

**Wójt Gminy Sędziejowice
ul. Wieluńska 6
98-160 Sędziejowice**

Na podstawie art. 87 ust. 3 i art. 91 ust. 4 pkt. 1 i 4, Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022 r. poz. 840), oraz art. 106 Kodeksu postępowania administracyjnego z dnia 14 czerwca 1960 r. (t.j. Dz. U. 2022 r. poz. 2000), Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków po zapoznaniu się z :

Projektem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026,

Przedłożonym przez Gminę Sędziejowice pismem znak: RV.V.5100.3.2022 z dnia 24 października 2022 r. (data wpływu: 24.10.2022 r.)

opiniuję

pozytywnie w/w projekt Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026.

Przedstawiony projekt Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026 został wykonany zgodnie z wymogami ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022 r. poz. 840).

**Z up. Łódzkiego Wojewódzkiego
Konserwatora Zabytków**

Lidia Lamcha
**Naczelnik Wydziału Planowania
Przestrzennego**
/opatrzone podpisem elektronicznym/

Otrzymują :

1. Adresat
1. a/a

Sprawę prowadzi:

Lidia Lamcha – naczelnik wydziału planowania przestrzennego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi, Tel. (42) 635-80-18

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi
ul. Piotrkowska 99, 90-425 Łódź, tel.: 42 631 78 92, fax: 42 630 17 83
e-mail: sekretariat@wuozy-lodz.pl
www.wuozy-lodz.pl/bip

Administratorem danych osobowych jest Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków. Dane przetwarzane są w celu realizacji czynności urzędowych. Masz prawo do dostępu, sprostowania, ograniczenia przetwarzania danych. Więcej informacji znajdziesz na stronie www.wuozy-lodz.pl w zakładce ochrona danych osobowych lub pod numerem telefonu: 42 631 78 92.

13. BIBLIOGRAFIA

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
- Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Sędziejowice;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2019-2022;
- www.lodzkie.pl/;
- <https://lask.com.pl/> ;
- <http://gminasedziejowice.eu/>;
- <https://bdl.stat.gov.pl/>.

14. SPIS TABEL I RYSUNKÓW

Tabela 1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego	44
Tabela 2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego	45
Tabela 3 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków	46
Tabela 4 Zabytki archeologiczne	49
Tabela 5 Analiza SWOT	54
Tabela 6 Priorytety Programu Opieki nad Zabytkami	57
Tabela 7 Kryteria oceny Programu Opieki nad Zabytkami	60
Tabela 8 Zabytki objęte gminną ewidencją zabytków stanowiące własność Gminy Sędziejowice	75
Rysunek 1 Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie	31
Rysunek 2 Dwór w Sędziejowicach-Kolonii	32
Rysunek 3 Młyn Krzywda w Brzeskach	33
Rysunek 4 Młyn w Nowych Kozubach nr 1	34

Uzasadnienie

Gmina, zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 559), w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840) nakłada na gminę obowiązek opracowania programu opieki nad zabytkami uchwalanego przez Radę Gminy na okres 4 lat. Program opracowuje się na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym zgodnie z zakresem kompetencji.

Program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2023-2026 został pozytywnie zaopiniowany przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi pismem WUOZ-PP.5120.83.2022 LL z dnia 9 listopada 2022 r. Program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego. Treść programu stanowi załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

Niniejszy Program stanowi charakterystykę dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Sędziejowice, realizując cel związany z edukowaniem i promowaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, a co najważniejsze określa zasadnicze kierunki działań i zadania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Z powyższych względów podjęcie przedmiotowej uchwały uważa się za zasadne.

Sędziejowice, dnia 22.12.2022 r.

Wójt Gminy Sędziejowice

Dariusz Cieślak